

Podrška učenicima Romima na području regije Podravina i perspektiva stručnjaka

Marušić, Anja

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Education and Rehabilitation Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:158:806140>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-01**

Repository / Repozitorij:

[Faculty of Education and Rehabilitation Sciences -
Digital Repository](#)

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad
Podrška učenicima Romima na području regije Podravina
i perspektiva stručnjaka

Anja Marušić

Zagreb, rujan, 2021.

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad
Podrška učenicima Romima na području regije Podravina
i perspektiva stručnjaka

Anja Marušić

izv.prof.dr.sc. Daniela Cvitković

Zagreb, rujan, 2021

Izjava o autorstvu rada

Potvrđujem da sam osobno napisao/napisala rad Podrška učenicima Romima na području regije Podravina i perspektiva stručnjaka i da sam njegov autor/autorica.

Svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima jasno su označeni kao takvi te su adekvatno navedeni u popisu literature.

Ime i prezime: Anja Marušić

Mjesto i datum: Zagreb, 14.9.2021.

Zahvala

Od srca se zahvaljujem svim mojim profesorima na pruženom znanju i usmjeravanju tijekom svih godina studiranja, a posebice hvala mojoj mentorici izv.prof.dr.sc. Danieli Cvitković na savjetima, idejama i podršci tijekom pisanja ovog rada.

Hvala mojim curama s faksa, stekla sam prijateljice za cijeli život i upravo zbog vas je cijelo ovo iskustvo studiranja bilo nezaboravno!

Hvala mojim kolegicama iz COOR Virovitica na razumijevanju, uskakanju u smjene i podršci u zadnjih godinu dana.

Hvala Dariju što je uvijek bio uz mene. Hvala na strpljenju, razumijevanju i podršci.

Za kraj, hvala mojim roditeljima i mojem bratu Josipu koji su cijelo vrijeme bili uz mene, hvala što ste se veselili mojim uspjesima ponekad više nego ja sama. Hvala na svakoj riječi, potpori i ljubavi.

Naslov rada: Podrška učenicima Romima na području regije Podravina i perspektiva stručnjaka

Studentica: Anja Marušić

Mentorica: izv.prof.dr.sc. Daniela Cvitković

Studijski program i modul: Edukacijska rehabilitacija, Inkluzivna edukacija i rehabilitacija

Sažetak:

Cilj ovog rada je ispitati kvalitetu podrške koju stručnjaci pružaju učenicima Romima u ustanovi u kojoj rade na području Podravine te uvidjeti kakav je značaj predškolskog odgoja za učenike Rome iz perspektive stručnjaka. Unutar tog okvira, u fokusu su bila njihova dosadašnja iskustva u radu s učenicima Romima te prepreke na koje najčešće nailaze u radu. Svrha ovog istraživanja je također i ispitati generalno kvalitetu podrške koju učenici imaju (od stručnjaka, ustanove koju pohađaju, lokalne zajednice i roditelja) te koliko su stručnjaci time zadovoljni. S obzirom da je suradnja važna za stvaranje kvalitetnog okružja u kojem će svaki učenik imati jednake mogućnosti za napredak (Lapat i Basta, 2010), u ovom je radu ispitana i procjena suradnje stručnjaka s roditeljima učenika Roma te njihovo poznavanje romske kulture. Istraživanje je provedeno online na području Podravine u redovnim osnovnim školama te posebnim ustanovama za učenike s teškoćama u razvoju. Za obradu podataka korišten je deskriptivan pristup. Rezultati ovog rada potvrdili su kako je značaj predškolskog odgoja za učenike Rome neupitan, baš kao što su to i prijašnja istraživanja potvrdila (Marušić, Mlinarević, 2005; Gornik i Lapat, 2017; Tonković, 2017). Sve ispitane sastavnice kvalitete podrške koju učenici Romi primaju, ukazuju na to da u svim područjima ima jako puno mjesta za napredak, a pogotovo u području podrške koju učenici Romi primaju od svojih roditelja. U ovom radu vidljivo je kako stručnjaci smatraju da učenici Romi imaju izrazito slabu podršku od svojih roditelja te su time iznimno nezadovoljni. Upravo suradnju s roditeljima, stručnjaci vide kao najveću prepreku u radu s učenicima Romima. Također, rezultati su ukazali na to kako stručnjaci smatraju da su osrednje upoznati s elementima romske kulture, ali većina ispitanika (88%) niti govori, niti razumije romski jezik. Dobiveni podaci mogu poslužiti kao poticaj na daljnja istraživanja o podršci za učenike Rome kako bi mogli imati jednake mogućnosti u obrazovanju, ali i u svim drugim aspektima života.

Ključne riječi: stručnjaci, učenici Romi, kvaliteta podrške, predškolski odgoj

Title: Support for Roma students in Podravina region and specialists perspective

Student: Anja Marušić

Mentor: izv.prof.dr.sc. Daniela Cvitković

Programme/Department: Graduate Study of Educational Rehabilitation, Inclusive Education and Rehabilitation

Summary:

The aim of this research is to examine quality of specialists support for Roma students at their workplace in Podravina region and to examine the importance of preschool education for Roma students from specialists perspective. Specialists previous experiences with Roma students and obstacles they encounter working with Roma students were also in focus in this research. The purpose of this research is also to examine support quality in general that Roma students receive (from professionals, the institution they attend, local communities and parents) and how satisfied the specialists are with it. Cooperation is important for creating a quality environment in which every student should have equal opportunities for progress (Lapat and Basta, 2010), that is why this paper also examines the assessment of cooperation between specialists and parents of Roma students and their knowledge of Roma culture. The research was conducted online in elementary schools and special institutions for students with disabilities in Podravina region. A descriptive approach was used for data processing. The results of this research confirmed that the importance of preschool education for Roma students is significant, just as previous researches has confirmed that potvrdila (Marušić, Mlinarević, 2005; Gornik i Lapat, 2017; Tonković, 2017). All examined components of support quality that Roma students receive indicate that they can be improved, especially in the area of support that Roma students receive from their parents. This research shows that specialists believe that Roma students have extremely weak support from their parents and therefore specialists are extremely dissatisfied. Specialists see cooperation with parents as the biggest obstacle in working with Roma students. Also, the results indicated that they believe they are moderately familiar with the elements of Roma culture, but the majority of respondents (88%) neither speak nor understand the Romani language. The obtained data can serve as an incentive for further research on support for Roma students in order to achieve equal opportunities in education, but also in all other aspects of life.

Key words: specialists, Roma students, support quality, preschool education

SADRŽAJ:

Uvod.....	2
1.1. Romska nacionalna manjina	2
1.1.1. Podrijetlo Roma	2
1.1.2. Kultura i običaji	3
1.1.3. Jezik	4
1.1.4. Obrazovanje Roma.....	4
1.1.5. Romi u Hrvatskoj	5
1.1.6. Romi u Podravini	7
1.2. Ravnopravan pristup Roma kvalitetnom odgoju i obrazovanju.....	8
1.2.1. Izvješće o praćenju projekta Ravnopravan pristup Roma kvalitetnom odgoju i obrazovanju za Hrvatsku.....	9
1.2.2. Preporuke za unapređenje pristupa odgoju i obrazovanju	9
1.3. Nacionalni program za Rome	11
1.4. Akcijski plan Desetljeća	12
1.5. Nacionalna strategija za uključivanje Roma (2013.-2020.)	12
1.6. Nacionalni plan za uključivanje Roma 2021.-2027.	13
1.6.1. Program potpore u odgoju i obrazovanju pripadnika romske nacionalne manjine od 2021. do 2023. godine.....	14
1.7. Međunarodni ugovori i dokumenti	14
1.8. Iskustva stručnjaka u redovnim osnovnim školama i posebnim ustanovama	15
2. Problem istraživanja.....	17
2.1. Problemi istraživanja	17
2.2. Cilj istraživanja	18
3. Metode istraživanja	19
3.1. Uzorak.....	19
3.2. Opis istraživačkog instrumentarija.....	20
3.3. Način provođenja istraživanja.....	23
3.4. Metode obrade podataka	24
4. Rezultati istraživanja i rasprava	24

4.1. Uloga predškolskog odgoja.....	24
4.2. Iskustvo rada s učenicima Romima	27
4.3. Kvaliteta podrške	31
4.3.1. Stručnjaci-sudionici istraživanja	31
4.3.2. Ustanove	38
4.3.3. Lokalna zajednica	42
4.3.4. Roditelji/skrbnici učenika	45
4.4. Suradnja stručnjaka s roditeljima/skrbnicima	50
4.5. Obilježja romske kulture.....	52
5. Zaključak.....	55
Popis literature:	57

Uvod

1.1. *Romska nacionalna manjina*

Romi predstavljaju nacionalnu manjinu koja je po svojem transnacionalnom identitetu i obilježjima jedinstvena (Hrvatić, 1996). Prema podacima Državnog zavoda za statistiku, u Republici Hrvatskoj živi 16 975 Roma, što čini 0,4% od ukupnog stanovništva Hrvatske. No, smatra se kako se stvaran broj ne zna jer određeni broj Roma se odlučuje za narodnost većinskog stanovništva zbog osjećaja nesigurnosti te neriješenih statusnih pitanja (Habota, 2016). Predstavljaju jednu od najugroženijih i najsiromašnijih skupina u Europi. Tome najviše pridonosi njihova društvena isključenost, nemogućnost razvoja identiteta, visok stupanj diskriminacije i stigmatizacije. Njihov položaj je kompleksan, a na to utječe najviše njihov tradicionalan način života, loši stambeni uvjeti, minimalno zadovoljene potrebe zdravstvenih i socijalnih usluga, niska razina obrazovanja te visoka stopa nezaposlenosti (Tonković, 2017). *Desetljeće uključivanja Roma* je dokument koji predstavlja prvu inicijativu kako bi se poboljšali uvjeti življenja Roma, a potpisan je u Budimpešti 2003. godine (Tonković, 2017). Hrvatska je uz Srbiju, Makedoniju, Rumunjsku, Crnu Goru, Slovačku, Mađarsku, Bugarsku, Bosnu i Hercegovinu te Albaniju, također jedna od potpisnica dokumenta *Desetljeće uključivanja Roma*. Dokument uključuju niz mjera i aktivnosti u cilju omogućavanja optimalnih uvjeta za školovanje romske djece što bi im kasnije omogućilo integraciju u društvo i na tržište rada (Tonković, 2017).

1.1.1. Podrijetlo Roma

Ne postoji mnogo spoznaja koje pouzdano govore o seobama i podrijetlu Roma. Jedna od pouzdanih tvrdnji o postojanju imena Cigan, javlja se 1068.godine kada je sv. Georg Antonski nagovijestio da je u razdoblju od 1001.-1026. godine stigla skupina *Athiganosa* na goru Atos (Hrvatić, 2000.) Postoje dvije teorije o podrijetlu, dok jedna govori o bliskoistočnom podrijetlu Roma, druga je usmjerena na njihovo indijsko podrijetlo (Hrvatić, 1996). Većina se znanstvenika složila oko njihovog indijskog podrijetla te danas to gotovo nitko ne dovodi u pitanje (Čičak,

1987). Indijska teorija temeljena je na sličnosti njihova jezika s jezikom pojedinih indijskih plemena te na njihovim sličnostima u načinu života, kulture i djelatnosti (Tonković, 2017). Migracije su krenule iz Indije, preko Afganistana, Perzije, pa sve do Kaspijskog jezera, a zatim jedna skupina odlazi prema Armeniji, a druga uz obalu Eufrata i Tigrisa, do Sirije i Egipta (Hrvatić, 1999). Najveći dio prelazi u Europu preko Bospora (Hrvatić, 1996). Sigurni izvori navode kako su Romi u Europu stigli u 14. stoljeću, a nešto ranije se spominju na području Balkana i Grčke, a kasnije, u 15. stoljeću, Romi naseljavaju područje Zapadne Europe (Liégeois, 2009). Na području Balkana te Srednje i Istočne Europe značajan broj Roma već je u 16. i 17. stoljeću bio naseljen (Šakaja i Šlezak, 2013). Do tog razdoblja migracije su se smanjile, odnosno nisu se više odvijale s jednog područja na drugo, već samo unutar jedne regije ili države (Liégeois, 2009). Europljani su već tada pokazali svoju uznemirenost i nerazumijevanje za Rome. Kako su Romi nastanjivali Europu, tako su donosili svoje običaje, kulturu i stavove koji nisu bili prihvaćeni od strane neromskog stanovništva te su bili predstavljani kao varalice i kradljivci (Vantić-Tanjić, 2008). Danas, prema Vantić-Tanjić (2008), najviše je Roma na Balkanu, Srednjoj Europi, Sjedinjenim Američkim Državama, Rusiji te u državama bivšeg Sovjetskog Saveza. Točan se broj Roma ne zna, ali neke procjene govore da ih je otprilike 15 milijuna od kojih gotovo između 6 i 8 živi u Europi (Vantić-Tanjić, 2008).

1.1.2. Kultura i običaji

Romska kultura bogata je, raznovrsna i raskošna. Sadrži elemente indijske, perzijske, judejsko-kršćanske, egipatske i europske kulture (Tonković, 2017). Iako je njihova kultura podložna promjenama zbog utjecaja društvenih promjena, cilj im je održavanje zajednice i obitelji (Tonković, 2017). S obzirom da Romi nemaju svoje pismo ni pisanu kulturu, možemo reći da je njihova kultura isključivo verbalna te se ona prenosi s *koljena na koljeno* (Posavec, 2000). Romi izrazito drže do glazbe i plesa, odani su svojoj obitelji te vole raskošnost jer im to predstavlja znak sreće (Tonković, 2017). Obitelj predstavlja temeljni element socijalnog ustroja Roma. Za formiranje obitelji, postojala su dva načina, a to su razmjena i otmica djevojke (Hrvatić, 2005). Brak se obavezno sklapa između pripadnika iste plemenske skupine (Hrvatić, 2005). Muškarci u obitelji su glavni te oni donose sve odluke, a žene odrađuju uloge majke i brige oko djece (Vantić-Tanjić, 2008). Također, važno je imati što više djece, a oni sa svojih otprilike 12 navršениh godina

dobivaju važnu ulogu u obitelji u preuzimanju poslova i aktivnosti svojih roditelja. Takve obaveze djeci često otežavaju redovito daljnje školovanje (Hrvatić, 2005). Tradicionalno su se Romi bavili trgovinom, obradom drva, a kao najrašireniji zanat bio je kovački. Danas se i dalje bave tim zanatima, ali sve više prihvaćaju i druge poslove (Hrvatić, 1996).

1.1.3. Jezik

Na kongresu u Londonu 1971.godine, *Romani chib* proglašen je službenim romskim jezikom (Tonković, 2017). Nije standardiziran, već predstavlja dijasustav od gotovo 60 dijalekata (Posavec, 2000). Kroz dugi niz godina migracija i dužeg obitavanja u različitim zemljama, jezik je poprimio mnoštvo stranih riječi (Posavec, 2000). U Hrvatskoj se osim romskog jezika govori i bajaškim jezikom (*Ljimba d bjaš*). *Ljimba d bjaš* predstavlja arhaičan rumunjski govor (Tonković, 2017). Romi Bajaši prenijeli su ga nakon mnogo godina ropstva iz Rumunjske gdje su bili prisiljeni prihvatiti rumunjski, a zaboraviti romski jezik (Tonković, 2017). Postoje dva narječja, a to su munteanski i ardealski. Munteanskim narječjem uglavnom se služe Romi koji žive u Baranji, a s vjerskog gledišta su pravoslavci (Sikmić, 2006). Ardealskim narječjem govore Romi koji žive u Međimurju i Podravini, a prema vjerskom pogledu su rimokatolici (Šikljan i Babić, 2014).

1.1.4. Obrazovanje Roma

Kao jedan od najvažnijih ciljeva u odgoju i obrazovanju Roma ističe se pravo na jednake mogućnosti. Poticanje integracije u društvo, poštivanje prava manjina, nediskriminacija, desegregacija te sprečavanje od društvene marginalizacije također su značajni ciljevi kojima treba težiti u odgoju i obrazovanju Roma (Ivanović, 2015). U odnosu na većinsku populaciju, obrazovna razina Roma znatno je niža kao i godine provedene u sustavu obrazovanja. Velik broj podataka ukazuje kako i dan danas postoji trend napuštanja osnovne škole (Gornik i Lapat, 2018). Socijalna isključenost, loši uvjeti života te izostanak podrške obitelji nesumnjivo doprinose takvom trendu (Gornik i Lapat, 2018). Veliki se problemi javljaju već pri samom upisu djece u osnovnu školu jer ih većina ne govori i ne razumije hrvatski standardni jezik, što ih automatski stavlja u težu poziciju u odnosu na djecu većinske populacije (Jakić, 2012). Međutim, sustav odgoja i obrazovanja u Republici Hrvatskoj nije dovoljno prilagodljiv potrebama učenika Roma. Mali broj djece u predškolskom odgoju, nepostojanje škola na romskom jeziku koje uključuju sadržaje vezane za

posebnosti Roma, needucirani učitelji za rad s učenicima Romima, nepostojanje udžbenika i priručnika za nastavu na romskom jeziku samo su neki od primjera koliko ima mjesta za napredak u sustavu odgoja i obrazovanja. Kako navodi Hrvatić (2005), promjene i inovacije u sustavu su neophodne.

Škola u kojoj se obrazuju učenici Romi predstavlja interkulturalnu ustanovu jer omogućuje susret različitih vrijednosti, tradicija i obrazovnih praksa. Da bi interkulturalno obrazovanje bilo kvalitetno potrebno je uložiti puno napora (Goričanec, 2019). Kako bismo napredovali u tom pogledu, važno je ostvariti suradnju u interkulturalnom okruženju s učenicima, njihovim roditeljima, školom, lokalnom zajednicom, nevladinim udrugama te s romskim zajednicama (Hrvatić, 2005). U školama gdje ima veći broj učenika Roma važno je osigurati romske pomagače. Oni su od velike važnosti jer omogućavaju suradnju između učenika i učitelja. Romski pomagači su Romi koji su završili srednju školu te govore bajaški ili romski jezik, a predstavljaju asistenta u nastavi za učenike koji ne govore ili slabije govore hrvatski standardni jezik (Lapat i Šlezak, 2011). Također, treba educirati učitelje kako se nositi u radu s učenicima, kako ih poučavati i uvažavati njihovu kulturu (Goričanec, 2019). Iako je predškolski odgoj obavezan od pedagoške godine 2015./2016., potrebno je uz mjere dodatno poticati djecu i njihove roditelje na uključivanje u predškolski odgoj gdje bi učili hrvatski jezik što bi im olakšalo upis u prvi razred (Gornik i Lapat, 2017). S obzirom da su roditelji jedan od glavnih faktora koji utječu na obrazovanje učenika Roma, korisno bi bilo i njih educirati te im ukazati na važnost i dobrobiti obrazovanja (Lapat i Šlezak, 2011). Velik se broj istraživača slaže kako je upravo obrazovanje Roma najbolji način integracije u društvo. Sukladno tome, Štambuk (2000), ističe kako treba inzistirati na obrazovanju i raditi na njegovom poboljšanju. Iako rad na tome predstavlja težak, dugoročan i trnovit put, jedan je od onih koji će donijeti pozitivne rezultate i bolje uvjete za život u budućnosti.

1.1.5. Romi u Hrvatskoj

Romi u Hrvatskoj prvi puta se spominju u Dubrovniku 1362. godine (Hrvatić, 2005), a deset godina kasnije javljaju se u Zagrebu kao krojači, trgovci i mesari (Hrvatić, 2000). Stigli su preko Male Azije i jugoistočne Europe kao dio najbrojnije skupine koja je u Europu stigla između 10. i 14. stoljeća (Hrvatić, 2005). Romi u doba srednjeg vijeka uglavnom su živjeli u velikim gradovima poput Dubrovnika, Šibenika i Zagreba, a bavili su se obrtničkim poslovima koji su većinskom

stanovništvu bili od velike koristi (Hrvatić, 2005). Prva romska skupina u Hrvatskoj nije se održala kao zasebna zajednica, prestali su govoriti romskim jezikom te su napustili svoje običaje (Hrvatić, 2005). Nema puno podataka koji govore o broju i položaju Roma u Hrvatskoj tijekom 16. i 17. stoljeća. Poznato je da im je položaj u 18.stoljeću bio određen uredbom carice Marije Terezije i cara Josipa II. Njihove su uredbe regulirale prava i dužnosti Roma poput: zabrane prosjačenja, zabrana međusobne ženidbe, zabrane nomadskog seljenja, vojne obaveze za Rome starije od 16 godina itd. (Hrvatić, 2000). Uredbe su imale velik utjecaj na prilagodbu i naseljavanje Roma u 18.stoljeću, ali ukinućem vlasti vojne uprave i uvođenjem građanske uprave, od 1871.godine Romima se dozvolilo da žive „kao što im krv nalaže“ (Kupirović, 2016). U 19.stoljeću dolaze velike romske skupine koje naseljavaju područje Međimurja i Podravine, koji pripadaju romskoj skupini Koritara (današnji Bajaši) te danas čine uz Lovare i Kalderaše većinski dio romske populacije u Hrvatskoj (Hrvatić, 2000). Kako navodi Kupirović (2016), danas u Hrvatskoj živi osam romskih skupina uključujući Šijake, Khanjare, Horahaje, Gopte, Arlije, Bajaše, Kalderaše i Lovare te se one sve razlikuju po vjeri, jeziku i načinu života.

Iako podaci *Državnog zavoda za statistiku* govore kako danas u Hrvatskoj živi 16 975 Roma, prema navodima internetske stranice *Ureda za ljudska prava i prava nacionalnih manjina* pretpostavlja se kako u Hrvatskoj živi između 30 000 i 40 000 Roma, a razlika između službenih podataka i procijenjenih podataka posljedica je odluke samih Roma za koju narodnost će se izjasniti. Prije nekoliko stotina godina, romski život bio je vezan za tradicionalne djelatnosti poput trgovine, kovanja, glazbe (Štambuk, 2005), međutim zbog industrijalizacije i drugačije potrebe tržišta, došlo je do promjene u zanimanjima. Danas se Romi bave prodajom starog željeza, tekstila, sagova, rabljenih automobila i automobilskih dijelova (Posavec, 2000). Stopa nezaposlenosti izrazito je visoka, a većina poslova onih koji rade je niskostatusna (Štambuk, 2005). Uglavnom nastanjuju periferiju naselja ili grada, a često prostori u kojima žive imaju slabu infrastrukturu (Tonković, 2017).

U Hrvatskoj, Romi predstavljaju najslabije integriranu etničku skupinu, a Hrvatić (2005) navodi kako je tome doprinijelo to što se s jedne strane na njih vršio pritisak odricanja vlastite kulture, a s druge strane se istodobno sprječavala njihova strukturna integracija zbog predrasuda, izoliranosti i stereotipa lokalnog stanovništva.

1.1.6. Romi u Podravini

Regija Podravina obuhvaća prostor između rijeke Drave na sjeveru i pobrđa Bilogore na jugu (Petric, 2007). Glavno središte je grad Koprivnica, a središta podravnih subregija su Ludbreg, Đurđevac i Pitomača. Od 1993.godine, dijelovi regije pripadaju administrativno trima županijama: Koprivničko-križevačkoj, Varaždinskoj i Virovitičko-podravskoj županiji (Petric, 2007).

Malo je historiografskih radova u kojima se analizira povijest Roma na području Podravine (Vojak, 2005). Prvi puta Romi se u Podravini spominju 1688. godine u Legradu na krštenju djeteta „ciganskog“ vojvode (Vojak, 2005). Za vrijeme vladavine Marije Terezije i Josipa II, Romi su postali briga državnih vlasti donošenjem brojnih strogih odredbi (Vojak, 2005). Radi uvida o uspješnost terezijanskih i jozefinskih reformi, prvi puta za vrijeme Josipa II provedeni su prvi popisi stanovništva. U razdoblju od 1781.-1783.godine na području Podravine ukupno je živjelo 700 stanovnika, 600 u Virovitičkoj, a 100 u Križevačkoj županiji (Vojak, 2005). Reforme nisu značajno doprinijele prilagodbi Roma većinskom stanovništvu (Vojak, 2005), i dalje su živjeli na kraju sela ili u šumi baveći se glazbom, trgovinom i kovanjem (Matasović, 1928). Nakon ukinuća romskog ropstva na području Rumunjske, polovinom 19. stoljeća na područje Podravine doseljava se pleme Koritari (današnji Bajaši) koji su se razlikovali od ostalih romskih plemena zbog svog jezika *ljimba d bjaš* (Vojak, 2005). Novo naseljavanje zadalo je velike probleme zemaljskoj vladi u Zagrebu koja je donijela nove zakonske odredbe usmjerene sprečavanju romskog nomadskog kretanja (Vojak, 2005). Prema Vojaku (2005), na području Podravine od 1880. do 1941.godine živjelo je između 4,6 i 18,9% Roma od ukupne romske populacije u Hrvatskoj. Osim Koritara koji čine najbrojnije pleme Roma i dan danas, početkom 20. stoljeća područje Podravine nastanjuju i druga plemena. Primjerice, u Pitomači uz Koritare došla je i skupina Čergara i Pišćokara koji su živjeli „na visokoj nozi“. Bavili su se otkupom i preprodajom peradi, a kuće su im bile zidane. Nisu prosili, a posebni su bili i po načinu odijevanja, govoru i načinu života (Hrvatić, 1984). Kroz 20. stoljeće, većina Roma se djelomično asimilirala, prihvatili su vjeru većinskog stanovništva i počeli su učiti jezik, ali i dalje nisu odustajali od svojih običaja (Vojak, 2005).

Podaci *Državnog zavoda za statistiku*, govore da prema zadnjem popisu stanovništva iz 2011.godine, na području Koprivničko-križevačke županije živi 925 Roma, Varaždinske 711, a Virovitičke 14 Roma, što ukupno čini tek 1,22% romskog stanovništva. Ovisno o plemenu, Romi i dalje žive prema svojim običajima (Goričanec, 2019). Bajaši govore i dalje *ljimba d bjaš*, ali

nastoje učiti hrvatski jezik. Većinom su prihvatili vjeru većinskog stanovništva (Vojak, 2005). Međutim, od svojih običaja ne odustaju, pa se i dalje bave trgovinom i prodajom željeza (Hrvatić, 1984). Romi u Pitomači drugog su plemena te oni žive gotovo u potpunosti drugačijim načinom života (Babić, Škiljan, 2019). U prošlosti su se obogatili preprodajom robe te je danas njihovo financijsko stanje bolje od prosječnog Hrvata (Babić, Škiljan, 2019). Kod Roma u Pitomači u velikoj je mjeri prisutna etnomimikrija (skrivanje ili bijeg od identiteta) (Babić, Škiljan, 2019).

1.2. Ravnopravan pristup Roma kvalitetnom odgoju i obrazovanju

Institut Otvoreno društvo provodi praćenja u području ljudskih prava i vladavine prava širom Europe u suradnji s lokalnim nevladinim organizacijama te organizacijama društva kroz Program Europske unije za praćenje i zagovaranje (EU Monitoring and Advocacy Program-EUMAP) (Program EU za praćenje i zagovaranje, 2007).

EUMAP predstavio je svoje istraživanje projekta praćenja pod nazivom *Ravnopravan pristup Roma kvalitetnom odgoju i obrazovanju* koji ima 4 glavna cilja:

1. ocijeniti provedbu vladinih politika odgoja i obrazovanja Roma (s posebnim osvrtom na desegregaciju)
2. pružiti podatke o ključnim pokazateljima u obrazovanju
3. uspostaviti okvir za redovito praćenje u Desetljeću
4. promicati savjetovanje s romskim zajednicama o pitanjima odgoja i obrazovanja

Nakon provedbe istraživanja, EUMAP je pripremio izvještaje za svaku zemlju koja sudjeluje u *Desetljeću za uključivanje Roma 2005.-2015.* (dalje, Desetljeću) (Program za praćenje i zagovaranje, 2007). Prema navodima internetske stranice *Ureda za ljudska prava i prava nacionalnih manjina*, u cilju poboljšanja uvjeta života te smanjenja jaza u socijalnoj skrbi između Roma i većinskog stanovništva, Hrvatska je uz Bugarsku, Češku, Mađarsku, Makedoniju, Rumunjsku, Slovačku, Srbiju i Crnu Goru pristupila *Desetljeću 2005.godine*. Svrha izvještaja koje EUMAP iznosi za svaku zemlju članicu je pružanje potpore *Desetljeću* u području odgoja i obrazovanja. Osim potpore, cilj im je i procjena provedbe vladinih obrazovnih politika za Rome,

promicanje savjetovanja s romskim zajednicama po pitanju obrazovanja, pružanje podataka o ključnim pokazateljima u obrazovanju te predstavljanje studije slučaja u odabranim zajednicama (Program za praćenje i zagovaranje, 2007). Svako izvješće uključuje detaljne preporuke za rad te naglašava primjere dobre prakse koji služe kao model (Program za praćenje i zagovaranje, 2007).

1.2.1. Izvješće o praćenju projekta Ravnopravan pristup Roma kvalitetnom odgoju i obrazovanju za Hrvatsku

Jednu od najvećih prepreka za kvalitetan odgoj i obrazovanje Roma predstavlja jezik zbog više romskih zajednica u Hrvatskoj i više jezičnih skupina (Program za praćenje i zagovaranje, 2007). Nadalje, ne postoji velik broj romskih suradnika u školama gdje ima velik broj romskih učenika. Ističe se kako je važno da se stručnjacima omogući usavršavanje i osposobljavanje za rad s učenicima Romima (Program za praćenje i zagovaranje, 2007). Javljaju se problemi poput popuštanja u ocjenjivanju kod učitelja koji na taj način učenicima omogućavaju prelazak u viši razred. Sukladno tome, u izvještaju stoji kako je potrebno razviti objektivne kriterije za ocjenjivanje (Program za praćenje i zagovaranje, 2007).

1.2.2. Preporuke za unapređenje pristupa odgoju i obrazovanju

U Izvješću EUMAP iznosi niz preporuka za unapređenje pristupa odgoju i obrazovanju koje su raspoređene u devet područja:

1. Strukturirane poteškoće, zakonski i upravni uvjeti i troškovi
2. Rezidencijalna segregacija
3. Upisi u školu i ustrojavanje razrednih odjela
4. Jezik
5. Školski objekti i ljudski potencijali
6. Kurikularni standardi
7. Odnos škole i zajednice
8. Diskriminacijski stavovi
9. Školska inspekcija

Ovdje su izdvojene neke preporuke iz područja: Strukturirane poteškoće, zakonski i upravni uvjeti i troškovi, Upisi u školu i ustrojavanje razrednih odjela, Jezik te Školski objekti i ljudski potencijali.

Preporuke za Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa u području *Strukturirane poteškoće, zakonski i upravni uvjeti i troškovi su sljedeće:*

- Učiniti dvije godine visoko-kvalitetne predškole obveznom i besplatnom za Rome.
- Osigurati dovoljan broj mjesta u odgojno-obrazovnim institucijama izgradnjom novih učionica, analizom rasporeda razreda, ili promjenom uvjeta vezanih za broj djece po razredu, kako bi se prikladno rasporedila sva djeca u određenoj dobnoj skupini.
- Poticati i podupirati suradnju lokalnih jedinica, centara za socijalnu skrb, romskih suradnika u nastavi i romskih nevladinih organizacija, kako bi se romskoj djeci osigurao upis u obvezne predškolske programe.
- Odrediti način pristupa obrazovanju za djecu koja nemaju potrebne dokumente za administrativni postupak upisa.
- Dodijeliti sredstva osnovnim i srednjim školama kako bi se osiguralo da djeca koja za to imaju uvjete dobivaju potporu u obliku obroka, odjeće i izvannastavnih aktivnosti (Program za praćenje i zagovaranje, 2007).

Preporuke za Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa u području *Upisi u školu i ustrojavanje razrednih odjela:*

- Poduzeti reviziju postupka upisa u školu i ustrojavanja razrednih odjela u svim dijelovima Hrvatske s manjinskim romskim zajednicama.
- Na osnovi te procjene raditi sa školama i lokalnim jedinicama kako bi se osiguralo pridržavanje ili mijenjanje postojećih odredbi o ustrojavanju razrednih odjela, kako romska djeca ne bi bila smještena u odijeljene razrede (Program za praćenje i zagovaranje, 2007).

Preporuke za Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa u području *Jezika*:

- Inicirati raspravu s vođama romskih zajednica usmjerenu na prepoznavanje jednog ili više romskih jezika i/ili narječja kao službenog jezika za poučavanje u Hrvatskoj.
- Podupirati i podržavati odgojno-obrazovne module u obrazovanju i usavršavanju učitelja i nastavnika u području učenja jezika i metoda dvojezičnog obrazovanja te poučavanja u multikulturalnim razredima.
- Razviti kurikulum za učenje hrvatskog jezika za Rome (Program za praćenje i zagovaranje, 2007).

Preporuke za Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa u području *Školski objekti i ljudski potencijali*:

- Uvesti poticaje npr. stipendije kojima bi se potaknulo mlade Rome da steknu zvanje učitelja ili nastavnika.
- Proširiti program romskih suradnika u nastavi koji trenutno postoji u Međimurskoj i Varaždinskoj županiji na druga područja sa značajnim brojem romske djece.
- Osigurati adekvatno obrazovanje za romske suradnike kako bi se ojačale njihove stručne kompetencije i djelotvornije ih se koristili u odgojno-obrazovnom procesu.
- Nuditi dodatne poticaje učiteljima i nastavnicima koji žele raditi u školama u ruralnim područjima kako bi se smanjila izmjena učitelja i nastavnika u tim školama (Program za praćenje i zagovaranje, 2007).

1.3. Nacionalni program za Rome

Vlada Republike Hrvatske inicirala je 1999.godine izradu nacrtu programa s ciljem rješavanja sustavnih problema glede romske nacionalne manjine. Težili su ubrzanom poboljšanju uvjeta života Roma u Hrvatskoj te osiguravanje socijalne integracije ali uz očuvanje njihove tradicije, običaja i kulture (Program za praćenje i zagovaranje, 2007). Nakon što se na programu radilo četiri godine, *Vlada Republike Hrvatske* usvojila je Nacionalni program za Rome u listopadu 2003.godine.

Nacionalni program se sastoji od više dijelova, gdje svaka skupina ima svoje iznesene ciljeve, mjere, rokove i financijska sredstva. Neki ciljevi vezani za odgoj i obrazovanje su:

- uključivanje romske djece u programe predškolskog odgoja, odnosno u programe pripreme za polazak u školu
- uključivanje djece školske dobi u programe redovnog obrazovanja i poticanje završavanja više razine obrazovanja
- uključivanje mladih i odraslih u dodatne programe obrazovanja i usavršavanja, u skladu s principom cjeloživotnog učenja
- uključivanje odraslih Roma u projekt “Za Hrvatsku pismenosti: put do željene budućnosti” (Program za praćenje i zagovaranje, 2007)

1.4. Akcijski plan Desetljeća

Desetljeće za uključivanje Roma 2005.-2015. inicijativa je Instituta Otvoreno društvo te Svjetske banke. Predstavlja borbu protiv diskriminacije i pokušava osigurati ravnopravan pristup Roma obrazovanju, zdravstvenoj zaštiti, stanovanju i zapošljavanju (Program za praćenje i zagovaranje, 2007). *Desetljeće* je podržano od strane 9 zemalja Srednje i Istočne Europe. U Hrvatskoj je Ured za nacionalne manjine u suradnji s nadležnim ministarstvima i romskim udrugama, pripremio Akcijski plan Desetljeća te je on usvojen 2005.godine (Program za praćenje i zagovaranje, 2007). On odražava *Nacionalni program za Rome* u četiri područja: odgoj i obrazovanje, zdravstvena zaštita, zapošljavanje i infrastruktura. Posebice ističe odgoj i obrazovanje Roma kao visoki prioritet u cilju stvaranja regionalnog okvira za unapređenje položaja Roma (Program za praćenje i zagovaranje, 2007).

1.5. Nacionalna strategija za uključivanje Roma (2013.-2020.)

Nacionalna strategija za uključivanje Roma 2013.-2020. (dalje, Strategija) se nadograđuje na *Nacionalni program za Rome*, a temelji se na odredbama međunarodnih dokumenata o ljudskim pravima i pravima nacionalnih manjina kojih je Republika Hrvatska stranka (Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina, 2012). Do izrade *Strategije* je došlo nakon uvida da je i nakon provedbe *Desetljeća*, situacija u Republici Hrvatskoj neujednačena u mnogo područja. Usklađena

je s evidentiranim potrebama i izazovima povezanim sa socijalnim uključivanjem Roma na lokalnoj, područnoj, nacionalnoj i europskoj razini. Sadrži i opće i posebne ciljeve kao smjernice za kreiranje javnih politika fokusiranih na socio-ekonomsko uključivanje romskim zajednica do 2020. godine (Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina, 2012). *Strategija* sadrži 9 strateških područja od kojih je jedno i obrazovanje. Opći cilj područja obrazovanja usmjeren je na poboljšanje pristupa kvalitetnom obrazovanju u ranom djetinjstvu te na bolji pristup osnovnom, srednjem i sveučilišnom obrazovanju. Poseban se naglasak stavlja na uklanjanje potencijalne segregacije u školama te na sprečavanje preranog prekida školovanja (Ured za ljudska prava i nacionalne manjine, 2012). Evaluacija *Strategije* pokazala je kako je upravo u području obrazovanja postignut najveći napredak u domeni uključenosti romske djece i učenika u odgojno-obrazovni sustav (Ministarstvo znanosti i obrazovanja, 2021).

1.6. Nacionalni plan za uključivanje Roma 2021.-2027.

S ciljem daljnjeg unapređenja ostvarivanja prava Roma, prava na jednakost, uključivanje i sudjelovanje u društvenoj zajednici, za razdoblje od 2021. do 2027., izrađen je novi *Nacionalni plan za uključivanje Roma* (Tahiri, 2021). Sadržajno se nastavlja na sve nacionalne dokumente ranije spomenute te je usklađen s Prijedlogom Preporuka Vijeća o jednakosti, uključivanju i sudjelovanju Roma do 2030. godine. *Nacionalnim planom za uključivanje Roma 2021.-2027.* propisuju se razvojni smjerovi horizontalnih i sektorskih područja:

- Borba protiv antiromskog rasizma i diskriminacije
- Smanjivanje siromaštva i socijalne isključenosti
- Participacija kroz osnaživanje, suradnju i povjerenje u javne institucije
- Učinkovit i jednak pristup kvalitetnom uključivom obrazovanju
- Učinkovit i jednak pristup kvalitetnom i održivom zapošljavanju
- Zdravlje Roma i učinkovit jednak pristup kvalitetnim uslugama zdravstvene i socijalne skrbi

- Učinkovit jednak pristup prikladnom desegregiranom stanovanju i osnovnim uslugama (Tahiri, 2021)

1.6.1. Program potpore u odgoju i obrazovanju pripadnika romske nacionalne manjine od 2021. do 2023. godine.

Za područje obrazovanja, važno je istaknuti da je Ministarstvo znanosti i obrazovanja 4. ožujka 2021. donijelo Odluku o donošenju Programa potpore u odgoju i obrazovanju pripadnika romske nacionalne manjine za razdoblje od 2021. do 2023. godine (Ministarstvo znanosti i obrazovanja, 2021). S obzirom na pozitivne rezultate u području obrazovanja nakon provođenja Nacionalne strategije za uključivanje Roma 2013.-2020., Ministarstvo znanosti i obrazovanja odlučilo je i dalje osiguravati potpore pripadnicima romske nacionalne manjine. Cilj Programa je pružanje potpore uključivanju djece i učenika Roma u sustav odgoja i obrazovanja na svim razinama kako bi se osigurali uvjeti za poboljšanje njihovih obrazovnih postignuća i uspješniju socijalizaciju (Ministarstvo znanosti i obrazovanja, 2021).

1.7. Međunarodni ugovori i dokumenti

Prema navodima sa internetskih stranica *Vlade Republike Hrvatske*, za ostvarivanje prava romske nacionalne manjine, od velike su važnosti sljedeći međunarodni ugovori i dokumenti:

- Dokumenti Ujedinjenih naroda:
 1. Opća deklaracija o ljudskim pravima, iz 1948. godine
 2. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, iz 1966. godine
i Fakultativni protokol uz Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima od 1966. godine
 3. Međunarodni pakt o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima, iz 1966. godine
 4. Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije, iz 1965. godine
 5. Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije prema ženama, iz 1979. godine
i Fakultativni protokol uz Konvenciju o uklanjanju svih oblika diskriminacije prema ženama, iz 1999. godine

6. Konvencija o pravima djeteta, uz 1989. godine i Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima djeteta, o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji, iz 2000. godine
 7. Deklaracija o pravima pripadnika nacionalnih ili etničkih, vjerskih ili jezičnih manjina, iz 1992. godine
- Dokumenti Vijeća Europe
 1. Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (tzv. Europska konvencija o ljudskim pravima), iz 1951. godine i dodatni protokoli
 2. Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina, iz 1995.
 3. Europska povelja o regionalnim ili manjinskim jezicima, iz 1992.
 4. Preporuke Odbora ministara i drugih tijela Vijeća Europe koje se odnose na posebna pitanja vezana uz Rome:
 - a) Preporuka Odbora ministara Rec (2000) 4 – Načelne smjernice o obrazovnoj politici glede romske/ciganske djece u Europi, iz 2000.
 - b) Preporuka Odbora ministara Rec (2001) 17 o poboljšanju gospodarskog položaja i zapošljavanja Roma/Cigana i nomada u Europi, iz 2001.
 5. Preporuka Europske komisije protiv rasizma i nesnošljivosti (ECRI) o borbi protiv rasizma i nesnošljivosti protiv Roma/Cigana, iz 1998.
 6. Specifične preporuke Odbora ministara Vijeća Europe i Europske komisije protiv rasizma i nesnošljivosti u okviru procesa praćenja provedbe obveza koje se odnose na Republiku Hrvatsku:
 - a) Rezolucija Odbora ministara ResCMN (2002) 1 o provedbi Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina od strane Hrvatske, iz 2002.
 - b) Drugo izvješće Europske komisije protiv rasizma i nesnošljivosti (ECRI) o Hrvatskoj CRI (2001)34, iz 2001.

1.8. Iskustva stručnjaka u redovnim osnovnim školama i posebnim ustanovama

Postoje različita istraživanja o Romima, o njihovom podrijetlu, jeziku, stigmatizaciji, obilježjima, obrazovanju i sl. Tek se manji broj istraživanja bavi iskustvima stručnjaka različitih profila u radu

s učenicima Romima (Lapat i Šlezak, 2012, Agejev, 2020, Porić, 2020). Najveći broj istraživanja usmjeren je na učitelje razredne i predmetne nastave (Babić, 2004, Brust Nemet, Mlinarević, 2015, Kurtović, Mlinarević, Svalina, 2015, Goričanec, 2019). Jedno od istaknutih istraživanja provele su Brust Nemet i Mlinarević (2015) kroz projekt „Unaprjeđenje položaja djece Roma u odgoju i obrazovanju u Baranji“ u kojem su učitelji prije sudjelovanja na stručnim skupovima i radionicama usmjerenim učenicima Romima, bili ispitani inicijalnom procjenom gdje su govorili o svom iskustvu u radu s učenicima Romima. Važno je napomenuti kako u Baranji također žive Romi Bajaši kao i u Podravini. Sudionici su iskazali niz problema u različitim područjima odgoja i obrazovanja učenika Roma gdje se najviše ističu problemi u redovitosti pisanja domaće zadaće, savladavanja nastavnih sadržaja, odnosima s roditeljima učenika Roma te problemi s disciplinom u razredu (Brust Nemet i Mlinarević, 2015). Nakon iskazanih teškoća u radu održani su stručni skupovi i radionice usmjerene na učenike Rome, a nakon same provedbe rezultati su pokazali da se sudionici osjećaju interkulturalno kompetentnijima (Brust Nemet i Mlinarević, 2015).

Habota (2016) je provela kvalitativno istraživanje na području Podravine u kojem je sudjelovalo 9 učitelja i 2 pedagoga iz OŠ Đurđevac, OŠ Fran Kanceljak Drnje, PŠ Plavšinc i PŠ Josip Generalić Hlebine. Gotovo svi sudionici izjavili su kako unose obilježja romske kulture te rade na prevođenju riječi, pjesmica i testova. Također, kako i većina istraživanja pokazuje (Harry, 1992; Christenson i Sheridan, 2001; Drandić, 2016), i ovdje je iskočio problem suradnje s roditeljima. Važna stavka ovog istraživanja je i zadovoljstvo podrške koju učenici primaju unutar i izvan škole. Svi ispitanici ovog istraživanja (učitelji i pedagozi) su zadovoljni kvalitetom podrške unutar škole, ali većina ih je izrazito nezadovoljna podrškom koju učenici primaju u lokalnoj zajednici (Habota, 2016)

Agejev (2020) provodila je istraživanje sa stručnjacima na području Međimurske županije u kojem je ispitivala iskustva stručnjaka u suradnji s roditeljima djece Roma. Rezultati su pokazali kako stručnjaci nisu zadovoljni suradnjom s roditeljima djece Roma te su naveli kako im je jedna od najvećih prepreka u radu nezainteresiranost za suradnju i neprepoznavanje potreba vlastitog djeteta (Agejev, 2020).

Lapat i Šlezak (2012) ispitivali su osim stavova i spremnost te osposobljenost za interkulturalno obrazovanje učitelje i stručne suradnike. Rezultati su pokazali kako je izrazito važno stručno usavršavanje svih stručnjaka u području interkulturalnog obrazovanja. Iako većina ispitanika

odražava pozitivne stavove vezane za uvođenje interkulturalizma u okruženje, javlja se broj od gotovo 55% koji izvještavaju kako nisu osposobljeni za rad u interkulturalnom okruženju (Lapat i Šlezak, 2012).

2. Problem istraživanja

2.1. Problemi istraživanja

Iako su sve aktualnije teme o obrazovanju Roma u Republici Hrvatskoj (Habota, 2016), mali se broj istraživanja bavi kvalitetom podrške koju učenici Romi imaju na područje cijele Republike Hrvatske, pa je isti takav trend i u Podravini. U odgojno-obrazovnom procesu sve djece, pa tako i Roma, stručnjaci imaju ključnu ulogu (Habota, 2016). Oni su odgovorni za motivaciju djece, obogaćivanje nastave kulturnim različitostima, suradnju s roditeljima, poticanje prosocijalnog ponašanja, učenje tolerancije i različitosti (Habota, 2016). S druge strane, učenici Romi čine populaciju koja se izrazito razlikuje od ostalih učenika, a problemi s kojima se suočavaju u školi proizlaze iz socijalizacijskog i egzistencijalnog ambijenta u kojem žive (Babić, 2004). Važno je imati na umu da se djeca Romi vrlo rano uključuju u privređivanje za kućanstvo (već u osnovnoškolskoj dobi) te da obrazovanje ne smatraju važnom odrednicom u njihovom životu (Babić, 2004). Iz navedenog je zaključeno kako ne začuđuje da učenici Romi češće nailaze na prepreke kvalitetnom obrazovanju u odnosu na učenike većinskog stanovništva (Babić, 2004). Upravo zbog takvih posebnosti romske nacionalne manjine, učenici Romi iziskuju specifičan pristup stručnjaka s naglaskom na potrebu jačanja interkulturalizma (Bedeković, 2015).

Svako dijete ima pravo na kvalitetan odgoj i obrazovanje te predškolski odgoj predstavlja osnovni preduvjet poboljšanja kvalitete djetetova života (Marušić i Mlinarević, 2005). Glavna zadaća programa je poticanje djetetovih različitih potencijala i poticanje na učenje (Guštin, 2016). Trend koji se javlja kod djece Roma je nepohađanje programa predškolskog odgoja što potencijalno može utjecati na njihovu lošiju integraciju u školu (Tonković, 2017). Upravo zato će se ovaj rad fokusirati na značaj predškolskog odgoja za učenike Rome prema mišljenju stručnjaka. Stručnjaci koji se svakodnevno susreću s učenicima nekih drugih kultura, moraju raditi na svojoj

interkulturalnoj kompetentnosti, odnosno na vještinama da iz monokulturne osobe mogu preći u multikulturnu osobu (Chen i Starosta, 1996). Od njih se traži da razviju vještine uspješne i učinkovite interakcije s osobama drugih kultura te da povećaju svijest o kulturno drugačijim osobama (Chen i Starosta, 1996). Činjenica je da broj učenika Roma u Podravini je u porastu te da teškoće na relaciji stručnjak-učenik Rom su sve više prisutne, važno je istražiti neke elemente interkulturalne kompetentnosti stručnjaka kao što su dosadašnja iskustva, motivacija za radom s učenicima Romima te prepreke na koje nailaze u radu. Također, kako bi se dobio bolji uvid u njihov rad i interkulturalne kompetencije, ispitati će se kako procjenjuju kvalitetu podrške koju pružaju oni kao stručnjaci te koliko su time zadovoljni.

Prema navodima Lapata i Baste (2010), suradnja s roditeljima predstavlja ključnu komponentu u radu svakog stručnjaka, ali iz različitih razloga zna biti otežana, a posebno otežana zna biti sa specifičnim skupinama roditelja kao što su Romi. Iz tog razloga ispitati će se koliko su stručnjaci zadovoljni suradnjom s roditeljima romske nacionalne manjine. Agejev (2020) u svom istraživačkom radu navodi kako bismo shvatili specifičnosti suradnje između roditelja romske nacionalne manjine i stručnjaka, neophodno je poznavanje obilježja romske kulture, pa će se ispitati i procjena stručnjaka koliko su upoznati s elementima romske kulture.

2.2. Cilj istraživanja

S obzirom na velik broj učenika Roma i u redovnim osnovnim školama i u posebnim ustanovama na području cijele regije, cilj ovog rada je istražiti kvalitetu podrške koju stručnjaci pružaju učenicima Romima u ustanovi u kojoj rade te uvidjeti kakav je značaj predškolskog odgoja za učenike Rome iz perspektive stručnjaka.

S obzirom na navedene ciljeve namjera je utvrditi sljedeće:

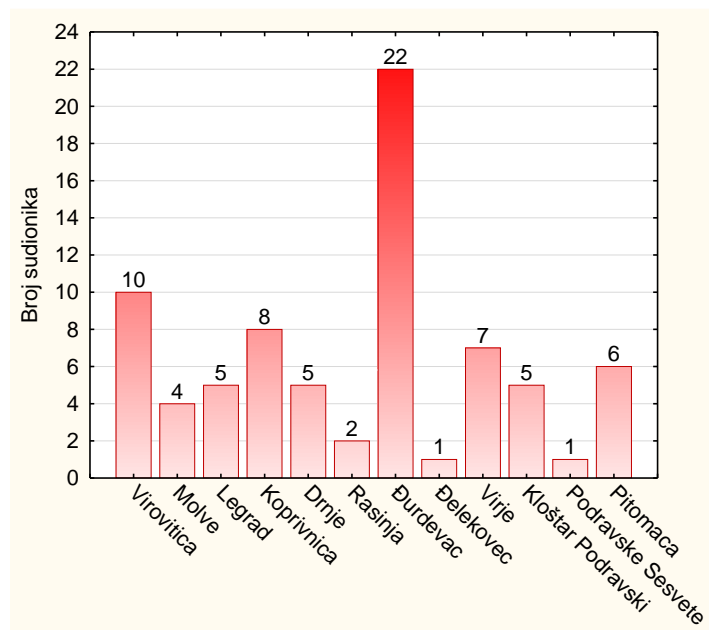
1. Kakva je procjena ispitanika- stručnjaka koji rade u osnovnim redovnim školama i posebnim ustanovama, o važnosti pohađanja programa predškolskog odgoja romske djece
2. Kakva su dosadašnja iskustva stručnjaka u radu s učenicima Romima
3. Na koje prepreke stručnjaci najčešće nailaze u radu s učenicima Romima
4. Koja je razina kvalitete podrške koju učenici primaju te koliko su stručnjaci time zadovoljni

5. Ispitati kakva je suradnja s roditeljima učenika Roma
6. Koliko stručnjaci poznaju elemente romske kulture

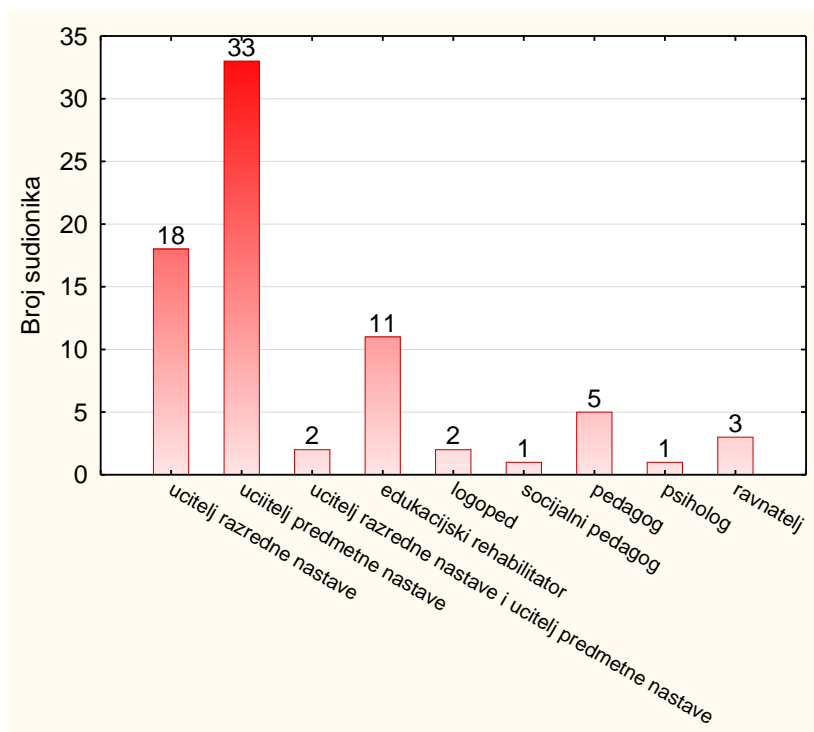
3. Metode istraživanja

3.1. Uzorak

U istraživanju je sudjelovalo ukupno 76 sudionika od kojih su 63 žene, a 13 muškarci. Prosječna dob sudionika je 42 godine (raspon od 24 do 65 godina) te prosjek godina radnog staža iznosi 17 godina (raspon od 0.10 do 44 godine). Na *Grafu 1* može se vidjeti iz kojih gradova na području Podravine su sudionici. Učitelji razredne i predmetne nastave čine 69.7% uzorka (55), 3.9% (3) su ravnatelji dok su ostalih 26.4% (20) stručni suradnici (psiholog, logoped, edukacijski rehabilitator, logoped, pedagog i sl.) (*Graf 2*). U istraživanju je sudjelovalo 76.3% (58) stručnjaka iz 8 redovnih osnovnih škola. 22.4% (17) stručnjaka radi u Centru za odgoj, obrazovanje i rehabilitaciju, a 1.3% (1) u Centru za pružanje usluga u zajednici 97.4% (74) sudionika ima iskustvo rada sa Romima, dok svega 2.6% (2 sudionika) nema iskustva, ali su njihovi odgovori uključeni u obradu.

Graf 1 –mjesto stanovanja sudionika (N=76)

Graf 2–zanimanja sudionika (N=?)

3.2. Opis istraživačkog instrumentarija

Za potrebe ovog diplomskog rada kreiran je anketni upitnik namijenjen za stručnjake koji su imali iskustvo rada s učenicima Romima, a zaposleni su u redovnim osnovnim školama i posebnim ustanovama na području regije Podravina. Anketa se sastojala od sljedećih cjelina:

- Demografski podaci
- Uloga predškolskog odgoja
- Iskustvo rada s učenicima Romima
- Kvaliteta podrške
- Suradnja stručnjaka s roditeljima/skrbnicima
- Obilježja romske kulture

Cjelinom *Demografski podaci* ispitali su se podaci: dob, spol, zanimanje (učitelj razredne nastave, učitelj predmetne nastave, edukacijski rehabilitator, logoped, socijalni pedagog, pedagog, psiholog, ravnatelj), godine radnog staža, grad/općina i ustanova u kojoj sudionici rade. Također, ispitalo se jesu li sudionici imali iskustvo rada s učenicima Romima.

Kako bismo dobili uvid u perspektivu sudionika o ulozi predškolskog odgoja za učenike Rome, u cjelini *Uloga predškolskog odgoja*, sudionici su na Likertovoj skali (od ocjene 1 – uopće se ne slažem do ocjene 5 – u potpunosti se slažem) trebali procijeniti koliko se slažu s navedenim tvrdnjama. Skala se sastojala od 9 tvrdnji, a neke od njih su se odnosile na važnosti o što ranijem učenjem hrvatskog jezika, što ranijem uključivanju u predškolski program, osvještavanju roditelja o važnosti predškolskog programa i sl. Skala u ovom istraživanju pokazuje dobru unutarnju pouzdanost (Cronbach Alpha= 0,678).

Iskustvo rada s učenicima Romima ispitalo se također Likertovom skalom (od ocjene 1 – uopće se ne slažem do ocjene 5 – u potpunosti se slažem). Postavljeno je 7 tvrdnji koje su sudionici trebali procijeniti koliko se slažu s određenom tvrdnjom. Skala u ovoj cjelini pokazuje visoku unutarnju pouzdanost (Cronbach Alpha= 0,820). Zadnje pitanje bilo je otvorenog tipa, a odnosilo se na prepreke u radu s učenicima Romima.

Cjelina Kvaliteta podrške podijeljena u 4 dijela koja su dodatno još podijeljena u dva dijela. Prvi dio odnosi se na same sudionike, njihovu perspektivu o kvaliteti podrške koju pružaju te njihovo zadovoljstvo pruženom podrškom učenicima Romima. Korištene su dvije skale s potpuno istim česticama. *Skala učestalosti pružene podrške u radu s učenicima Romima* odnosila se na učestalost pružene podrške u njihovom svakodnevnom radu (npr. učestalost unošenja elemenata romske kulture, poticanje na druženje s učenicima većinskog stanovništva, naglašavanje učenikovih jakih strana i sl.) na kojoj su sudionici na skali od 1 do 5 (1- nikad, 2 - par puta mjesečno, 3 - jednom tjedno, 4 - više puta tjedno, 5 - svaki dan) morali procijeniti koliko u svom radu često pružaju određenu podršku. Unutarnja pouzdanost ove skale pokazala se visokom (Cronbach Alpha=0,891). Druga skala prvog dijela, *Skala zadovoljstva kvalitete pružene podrške u radu s učenicima Romima* sadržavala je iste čestice kao i prva, ali razlikovala se po tome što su sudionici ocjenjivali svoje zadovoljstvo pruženom podrškom ocjenama od 1 do 5. Ova skala također je pokazala visoku unutarnju pouzdanost (Cronbach Alpha=0,913).

Drugi dio cjeline *Kvaliteta podrške*, odnosio se na perspektivu sudionika o kvaliteti podrške koju pruža ustanova u kojoj rade prema učenicima Romima. Sastoji se također od dva dijela s potpuno istim česticama. Prvi dio je *Upitnik o kvaliteti podrške ustanove u radu s učenicima Romima* sastavljen od 7 čestica na koje su sudionici morali odabrati jednu od tri opcije (Da, Ne, Ne znam). Čestice sadrže pitanja vezana za obilježavanje Dana Roma u školi, organiziranje različitih projekata i radionica usmjerenih na unapređenje komunikacijskih vještina, o nenasilju, za poticanje pozitivnog stava prema učenju, poticanje tolerancije i sl. Drugi dio je *Skala zadovoljstva kvalitetom podrške ustanove u radu s učenicima Romima* koja sadržava istih 7 čestica, ali razlikuje se po tome što su sudionici ocjenjivali zadovoljstvo pruženom podrškom u ustanovi ocjenama od 1 do 5. Ova skala pokazala je visoku unutarnju pouzdanost (Cronbach Alpha=0,861).

Treći dio odnosio se na perspektivu sudionika o kvaliteti podrške koju pruža lokalna zajednica. Sastoji se od dva dijela, sadrži: *Upitnik o kvaliteti podrške lokalne zajednice učenicima Romima* i *Skala zadovoljstva kvalitetom podrške lokalne zajednice učenicima Romima*. *Upitnik o kvaliteti podrške lokalne zajednice učenicima Romima* sastavljen je od 4 čestice na koje su sudionici morali odabrati jednu od tri opcije (Da, Ne, Ne znam). Čestice sadrže pitanja o radu na poboljšanju uvjeta života Roma, financiranje projekata i programa usmjerenih na poboljšanje položaja Roma i sl. *Skala zadovoljstva kvalitetom podrške lokalne zajednice učenicima Romima* čini drugi dio, a sadrži iste 4 čestice, a razlikuje se po tome što su sudionici procjenjivali zadovoljstvo pruženom podrškom u lokalnoj zajednici na skali od 1 do 5. Ova skala pokazala je visoku unutarnju pouzdanost (Cronbach Alpha=0,842).

Zadnji dio cjeline *Kvaliteta podrške* odnosio se na perspektivu sudionika o kvaliteti podrške koju učenici Romi dobivaju od svojih roditelja ili skrbnika. Sastoji se od dvije skale: *Skala učestalosti pružanja podrške učenicima Romima od strane roditelja ili skrbnika* i *Skala zadovoljstva kvalitetom podrške roditelja ili skrbnika učenika Roma*. *Skala učestalosti pružanja podrške učenicima Romima od strane roditelja ili skrbnika* sastoji se od 5 čestica na koje su sudionici morali na skali od 1 do 4 procijeniti iz vlastite perspektive koliko često roditelji učenika Roma pružaju određenu podršku (npr. koliko često potiču svoju djecu na učenje, koliko često ih šalju u školu, učestalost dolazaka na roditeljske i individualne razgovore i sl). Skala je pokazala visoku unutarnju pouzdanost (Cronbach Alpha= 0,778). *Skala zadovoljstva kvalitetom podrške roditelja ili skrbnika učenika Roma* predstavlja drugi dio ove cjeline, a sastavljena je od istih čestica kao i

prethodna *Skala*. Razlikuje se po tome što su sudionici procjenjivali zadovoljstvo pruženom podrškom roditelja ili skrbnika učenika Roma na skali od 1 do 5. Ova skala pokazala je visoku unutarnju pouzdanost (Cronbach Alpha=0,880).

Cjelina *Suradnja stručnjaka s roditeljima/skrbnicima* sastavljena je od kratkog *Upitnika o suradnji stručnjaka s roditeljima/skrbnicima učenika Roma*. Sadrži 3 čestice s pitanjima vezanim o kvaliteti suradnje stručnjaka i roditelja učenika Roma. Ova cjelina također sadrži i jedno pitanje vezano za prepreke u suradnji s roditeljima učenika Roma na koje su sudionici morali od 7 navedenih, odabrati jednu prepreku koju smatraju najvećom. Imali su također i mogućnost sami napisati neku drugu. Navedene prepreke bile su: nerazumijevanje uloge stručnjaka, previsoka očekivanja od stručnjaka, prebacivanje krivnje na stručnjaka, nedostatak interesa za suradnjom, nerazumijevanje smjernica koje im stručnjak daje, nedostatak komunikacijskih vještina i sklonost odbijanju prilagođavanja obilježjima većinske kulture. Na zadnjoj čestici sudionici su morali ocjenama od 1 do 5 procijeniti vlastito zadovoljstvo suradnjom s roditeljima učenika Roma.

Posljednja cjelina *Obilježja romske kulture*, sastoji se od *Skale poznavanja obilježja romske kulture*. Sadrži 6 pitanja vezanih za poznavanje obilježja romske kulture (npr. poznavanje romskog jezika, poznavanje kulture i sl.). Sudionici su na Likertovoj skali (od 1 – uopće se ne slažem do 5 – u potpunosti se slažem) trebali procijeniti koliko se slažu s navedenim tvrdnjama.

3.3. Način provođenja istraživanja

Istraživanje je provedeno elektronskim putem te je kreiran online anketni upitnik u Google Forms obliku. Ispitanici su anketni upitnik otvarali putem prosljeđenog linka. Link ankete poslan je na službeni e-mail svake osnovne škole na području regije Podravine te su ravnatelji dalje prosljeđivali učiteljima i stručnim suradnicima. Istraživanje se provodilo u skladu s Etičkim kodeksom. U uvodnom dijelu anketnog upitnika, ispitanici su bili upoznati sa svrhom istraživanja. Naglašeno je kako je istraživanje dobrovoljno i anonimno, a odustati se moglo u bilo kojem trenutku. Konačni uzorak činili su sudionici koji su pristali sudjelovati u vremenskom periodu od 21.05.2021. do 10.06.2021.

3.4. Metode obrade podataka

Prikupljeni podaci obrađeni su u statističkom programu IBM SPSS Statistics. U ovom radu korišten je deskriptivni znanstveno-istraživački pristup te su podaci opisani na razini deskripcije.

4. Rezultati istraživanja i rasprava

4.1. Uloga predškolskog odgoja

Kako bismo vidjeli koja su razmišljanja sudionika o ulozi predškolskog odgoja djece Roma, izračunate su frekvencije i postotci odgovora za pojedinu tvrdnju.

Tablica 1 - Prikaz frekvencije i postotka odgovora na Skali procjene važnosti predškolskog odgoja za učenike Rome (N=76)

	U potpunosti se ne slažem	Uglavnom se ne slažem	Ne mogu se odlučiti	Uglavnom se slažem	U potpunosti se slažem
1. Smatram da je važno da djeca Romi što ranije počnu učiti hrvatski jezik u programu predškolskog odgoja.	//	1 (1.3%)	//	2 (2.6%)	73 (96.1%)
2. Smatram da je uključivanje djece Roma u program predškolskog odgoja važno zbog socijalizacije i druženja s djecom većinskog stanovništva.	//	//	1 (1.3%)	4 (5.3%)	71 (93.4%)
3. Smatram da su djeca Romi nakon pohađanja programa predškolskog odgoja spremnija za polazak u školu u odnosu na djecu Rome koja ne pohađaju programe.	//	//	3 (3.9%)	2 (2.6%)	71 (93.4%)
4. Smatram da je uključivanje djece Roma u neki oblik predškolskog odgoja ključno za njihov bolji akademski uspjeh u osnovnoj školi.	//	1 (1.3%)	3 (3.9%)	6 (7.9%)	66 (86.8%)
5. Smatram da je uključivanje Roma u neki oblik predškolskog odgoja ključno za lakšu prilagodbu u osnovnu školu.	//	//	2 (2.6%)	5 (6.6%)	69 (90.8%)

6.	Smatram da je važno u vrtiću zaposliti stručnjaka koji je dvojezičan (govori hrvatski i romski jezik).	3 (3.9%)	4 (5.3%)	18 (23.7%)	18 (23.7%)	33 (43.4%)
7.	Smatram da je program obaveznog predškolskog odgoja u trajanju od 1 godine prekratak za Rome.	//	//	13 (17.1%)	11 (14.5%)	52 (68.4%)
8.	Smatram da je važno osvijestiti roditelje romske djece o važnosti predškolskog odgoja.	//	//	//	3 (3.9%)	73 (96.1%)
9.	Smatram da je važno čim ranije uključiti djecu Rome u neki program predškolskog obrazovanja jer će si na taj način olakšati integraciju u sustav školovanja, a kasnije i u društvenu zajednicu.	//	//	1 (1.3%)	6 (7.9%)	69 (90.8%)

// - nema odgovora u kategoriji

Iz tablice je vidljivo da se sudionici većinom uglavnom ili u potpunosti slažu sa svim izjavama, s nekim iznimkama na pojedince čestice. Najveće slaganje možemo vidjeti na tvrdnji *Smatram da je važno osvijestiti roditelje romske djece o važnosti predškolskog odgoja* gdje su se svi sudionici u potpunosti ili uglavnom složili sa izjavom. Najveće razlike se mogu uočiti za tvrdnju *Smatram da je važno u vrtiću zaposliti stručnjaka koji je dvojezičan (govori hrvatski i romski jezik)*. U navedenoj tvrdnji može se vidjeti da se 9.2% sudionika djelomično ili u potpunosti ne slaže sa rečenim, 23.7% nije se moglo odlučiti u odgovoru, dok se ostalih 67.1% sudionika djelomično ili u potpunosti slaže sa izjavom. Nadalje, vidljivo je da se skoro svi sudionici (98.7%) u potpunosti ili uglavnom slažu da je važno da djeca Romi što ranije počnu učiti hrvatski jezik u programu predškolskog odgoja. Svega jedan sudionik je označio da se uglavnom ne slaže s izjavom. Slični rezultati mogu se vidjeti i na izjavi *Smatram da je uključivanje djece Roma u program predškolskog odgoja važno zbog socijalizacije i druženja s djecom većinskog stanovništva* s tim da je jedan od sudionika označio da nije u mogućnosti odlučiti se o odgovoru. Pri pogledu na tvrdnju *Smatram da je uključivanje djece Roma u neki oblik predškolskog odgoja ključno za njihov bolji akademski uspjeh u osnovnoj školi* može se vidjeti da se većina uglavnom ili u potpunosti slaže (94.7%), 3.9% se nije moglo odlučiti u odgovoru, a jedan sudionik se uglavnom ne slaže se rečenim.

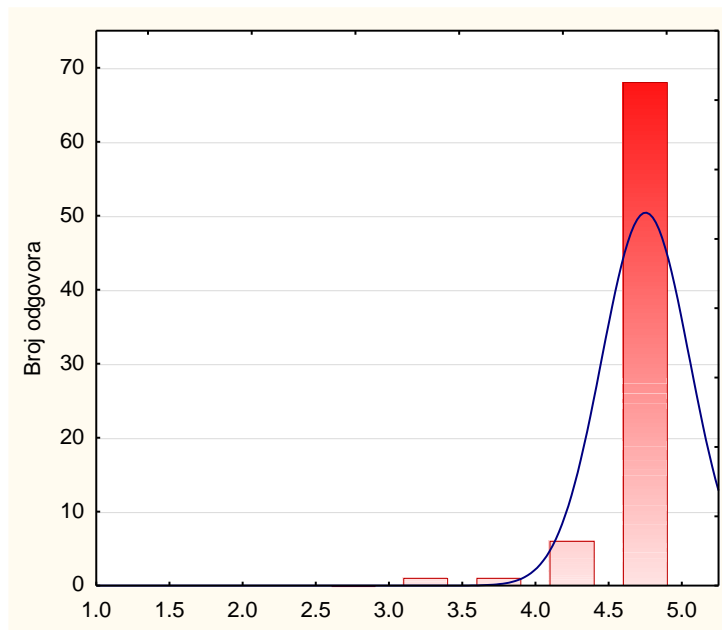
Gledajući rezultate na tvrdnje *Smatram da su djeca Romi nakon pohađanja programa predškolskog odgoja spremnija za polazak u školu u odnosu na djecu Rome koja ne pohađaju programe; Smatram da je uključivanje Roma u neki oblik predškolskog odgoja ključno za lakšu prilagodbu u osnovnu školu i Smatram da je važno čim ranije uključiti djecu Rome u neki program predškolskog obrazovanja jer će si na taj način olakšati integraciju u sustav školovanja, a kasnije i u društvenu zajednicu* možemo vidjeti da se ponovno većina uglavnom ili u potpunosti slaže sa izjavama, dok na pojedinu od navedenih tvrdnji određeni broj sudionika, manje od 4%, označava da nije u mogućnosti odlučiti se o odgovoru. Za tvrdnju *Smatram da je program obaveznog predškolskog odgoja u trajanju od 1 godine prekratak za Rome* su također rezultati većinski slaganje sa izjavom, međutim može se vidjeti da veći broj sudionika (17.1%) nije u mogućnosti odlučiti se o odgovoru.

Kako bismo ustanovili odstupanja li distribucija rezultata na varijablama statistički značajno od normalne distribucije, korišten je Kolmogorov – Smirnovljev test. K-S test pokazao je da distribucija statistički značajno odstupanja te se razlikuje od Gaussove distribucije ($p < 0.05$). Rezultati na *Grafu 3* pokazuju kako se uglavnom grupiraju oko izrazito pozitivnih rezultata te se može zaključiti kako je ova distribucija asimetrično negativna. Izračunat je prosjek odgovora na *Skali procjene važnosti predškolskog odgoja za učenike Rome*. U odnosu na teoretski raspon (od 1 do 5), rezultati se kreću od 3.11 do 5. S obzirom na postojanje ekstremnih vrijednosti, koristili smo medijan kao centralnu vrijednost, te on iznosi 4.78. S obzirom da se ta vrijednost nalazi u rasponu rezultata koji označavaju više pozitivne rezultate, možemo zaključiti kako stručnjaci smatraju predškolski odgoj izrazito važnim za učenike Rome. Standardna devijacija na ovoj skali iznosi 0.30 (*Tablica 2*).

Tablica 2 - Prikaz prosjeka odgovora na Skali procjene važnosti predškolskog odgoja za učenike Rome (N=76)

	Med	SD	Min	Max
Prosjek	4.78	0.30	3.11	5

Med- medijan; SD – standardna devijacija; Min – najmanji rezultat; Max – najveći rezultat

Graf 3 - Grafički prikaz prosjeka odgovora na Skali procjene važnosti predškolskog odgoja za učenike Rome (N=76)

Rezultati ovog rada potvrdili su kako je značaj predškolskog odgoja za učenike Rome neupitan kroz više aspekata, baš kao što su to i prijašnja istraživanja potvrdila (Marušić, Mlinarević, 2005; Gornik i Lapat, 2017; Tonković, 2017). Kroz više aspekata ispitanici u ovom istraživanju su pokazali kako predškolski odgoj ima važnu ulogu za budućnost djece Roma, njihovu integraciju u sustav školovanja te u društvenu zajednicu.

4.2. Iskustvo rada s učenicima Romima

Da bi se ispitalo kakvo je iskustvo sudionika u radu s učenicima Romima, izračunate su frekvencije i postotci odgovora na različite tvrdnje o iskustvu rada.

Tablica 3 - Prikaz frekvencije i postotka odgovora na *Skali procjene stručnjaka o iskustvu rada s učenicima Romima* (N=76)

		U potpunosti se ne slažem	Uglavnom se ne slažem	Ne mogu se odlučiti	Uglavnom se slažem	U potpunosti se slažem
1.	Moja iskustva u radu s učenicima Romima su pozitivna.	3 (3.9%)	8 (10.5%)	29 (38.2%)	21 (27.6%)	15 (19.7%)
2.	Sretan/a sam što imam priliku raditi s učenicima Romima.	3 (3.9%)	5 (6.6%)	30 (39.5%)	20 (26.3%)	18 (23.7%)
3.	Sretan/sretna sam što mogu upoznati kroz njih njihovu kulturu.	4 (5.3%)	7 (9.2%)	23 (30.3%)	20 (26.3%)	22 (28.9%)
4.	Motiviran/a sam za rad s učenicima Romima.	3 (3.9%)	5 (6.6%)	24 (31.6%)	23 (30.3%)	21 (27.6%)
5.	Dovoljno sam kompetentan/a za rad s učenicima Romima.	4 (5.3%)	9 (11.8%)	22 (28.9%)	24 (31.6%)	17 (22.4%)
6.	Voljan/voljna sam unaprijediti svoje znanje za rad učenicima Romima.	2 (2.6%)	1 (1.3%)	8 (10.5%)	29 (38.2%)	36 (47.4%)
7.	U svom radu s učenicima Romima često nailazim na prepreke.	4 (5.3%)	7 (9.2%)	18 (23.7%)	21 (27.6%)	26 (34.2%)

Iz tablice se može vidjeti da su sudionici imali različita iskustva u radu s učenicima Romima. Raspon neodlučnosti odgovora se kreće od 20% do 40% sudionika, sa izuzetkom za 6. izjavu gdje je svega 10% bilo neodlučno. Raspon djelomičnog ili potpunog neslaganja sa izjavama se kreće od 3.9% do 17.1%, dok se raspon djelomičnog ili potpunog slaganja kreće u rasponu od 47.3% do 85.6%.

Najviše sudionika se djelomično ili u potpunosti slaže sa izjavom *Voljan/voljna sam unaprijediti svoje znanje za rad učenicima Romima*. Za navedenu izjavu oko 10% sudionika se nije moglo odlučiti o odgovoru, a oko 4% se djelomično ili u potpunosti ne slaže sa navedenim. Najmanje slaganje se može vidjeti s tvrdnjom *Dovoljno sam kompetentan/a za rad s učenicima Romima* (17.1%) iako je i tu vidljivo da se 54% sudionika djelomično ili u potpunosti slaže s navedenim.

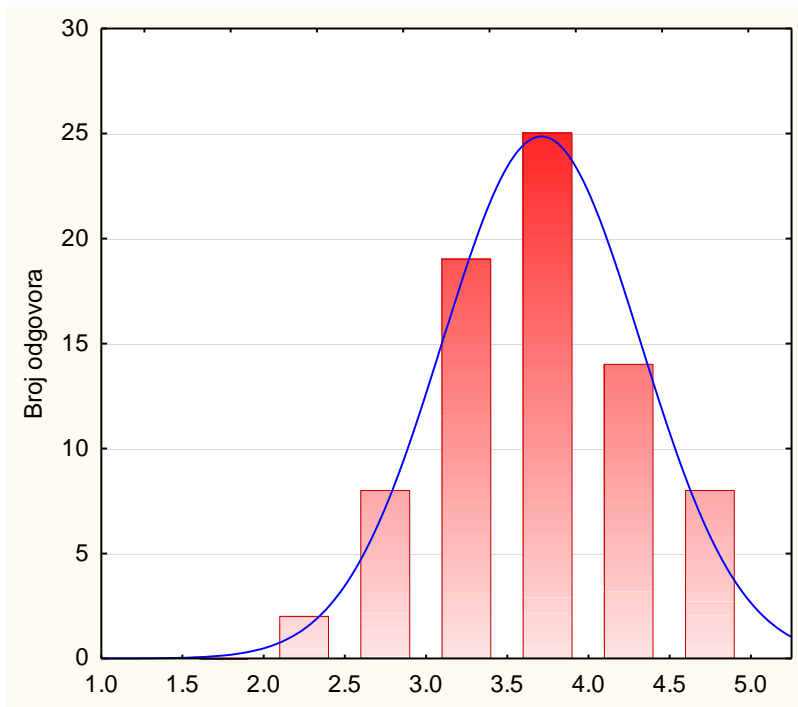
Najveću neodlučnost se može vidjeti pri pogledu na tvrdnju *Sretan/a sam što imam priliku raditi s učenicima Romima* gdje je 39.5% sudionika odabralo odgovor ne mogu se odlučiti, 50% se djelomično ili u potpunosti slaže s izjavom, dok je 10.5% navelo neslaganje s navedenim.

Kako bismo ustanovili odstupanja li distribucija rezultata na varijablama statistički značajno od normalne distribucije, korišten je Kolmogorov – Smirnovljev test. K-S test pokazao je da distribucija rezultata ne odstupaju statistički značajno od normalne distribucije ($p > 0.05$). *Graf 4* prikazuje kako su odgovori ravnomjerno raspoređeni te je zaključeno da je ova distribucija simetrična. Kao što je vidljivo na *Tablici 4*, izračunat je prosjek odgovora na pitanja o iskustvu rada s učenicima Romima. U odnosu na teoretski raspon (od 1 do 5), rezultati na ovoj skali kreću se od 2.14 do 4.86. Standardna devijacija na ovoj skali iznosi 0.61. S obzirom da su odgovori ravnomjerno raspoređeni, kao mjeru prosjeka računali smo aritmetičku sredinu koja na ovoj skali iznosi 3.71. Prema dobivenim podacima ($M=3.71$) i ravnomjerno raspoređenim rezultatima, možemo zaključiti kako je iskustvo stručnjaka osrednje, odnosno niti pozitivno niti negativno.

Tablica 4 - Prikaz prosjeka odgovora na Skali procjene stručnjaka o iskustvu rada s učenicima Romima (N=76)

	M	SD	Min	Max
Prosjek	3.71	0.61	2.14	4.86

M – aritmetička sredina; SD – standardna devijacija; Min – najmanji rezultat; Max – najveći rezultat

Graf 4 - prosjeka odgovora na *Skali procjene stručnjaka o iskustvu rada s učenicima Romima* (N=76)

Na koje prepreke najčešće nailazite bilo je 8. pitanje ove cjeline te je bilo otvorenog tipa. U odgovorima sudionika možemo vidjeti kako najveću prepreku vide u slaboj suradnji s roditeljima, za koje smatraju da zanemaruju djecu, nedovoljno s njima uče i pišu domaću zadaću te su nedostupni. Osim ove prepreke, sudionici su istaknuli i sljedeće prepreke: slaba motivacija učenika, nedovoljno poznavanje jezika i kulture Roma, problemi s ponašanjem, nedostatak radnih navika i sl. Sljedeće pitanje, također otvorenog tipa glasilo je *Kome se najčešće obraćate ako ne znate riješiti problem s učenikom Romom?* Učitelji razredne nastave najčešće se obraćaju stručnoj službi škole ili pokušavaju sami riješiti problem, a učitelji predmetne nastave se također najčešće obraćaju stručnoj službi škole, ali probleme pokušavaju riješiti i s razrednicima ili ravnateljem. Edukacijski rehabilitatori, logopedi i socijalni pedagozi najčešće se obraćaju kolegama iz stručne službe, ali i Centru za socijalnu skrb. Pedagozi ako se ne znaju riješiti problem, obraćaju se ravnatelju ili Centru za socijalnu skrb, a isti je slučaj i kod psihologa. Svi ravnatelji koji su sudjelovali u ovom istraživanju (3), odgovorili su kako se najčešće obraćaju Centru za socijalnu skrb.

Dosadašnja iskustva stručnjaka s učenicima Romima su izrazito različita. Najveći broj odgovora upravo je *Ne mogu se odlučiti* (38,4%). Zabrinjavajuće je da je tek 27,6 % ispitanika odabralo opciju *U potpunosti se slažem* za tvrdnju o vlastitoj motivaciji za radom s učenicima Romima, a samo 23, 7% za tvrdnju o osjećaju sreće što imaju priliku raditi s učenicima Romima. Ovakvi odgovori vjerojatno se pojavljuju zbog lošijih ranijih iskustva u radu. S obzirom da velik broj istraživanja (Habota, 2016; Tonković, 2017; Agejev, 2020, Porić, 2020) izvještava da stručnjaci često nailaze na neke prepreke u svom radu, htjeli smo ispitati nailaze li i naši ispitanici na prepreke te koje su to prepreke. Uzmemo li obzir dvije opcije *Slažem se* (27,6%) i *U potpunosti se slažem* (34,2 %) na tvrdnju nailaze li stručnjaci na prepreke u svom radu s učenicima Romima, možemo utvrditi da se preko 60% ispitanika našlo u ovoj tvrdnji. Najveću prepreku vide u slaboj suradnji s roditeljima. U svojim odgovorima opisuju kako roditelji ne brinu dovoljno o svojoj djeci, ne šalju ih školu, ne uče s njima i zanemaruju ih. Istaknuli su i kako učenici imaju slabu motivaciju, probleme s ponašanjem, slabe higijenske navike, nedostatak radnih navika. Ovi rezultati podudaraju se s velikim brojem do sad provedenih istraživanja (Babić, 2004; Ivanović, 2015; Brust Nemet i Kostić, 2015; Kurtović, Mlinarević, Svalina, 2015).

4.3. Kvaliteta podrške

4.3.1. Stručnjaci-sudionici istraživanja

Da bi se vidjelo kakva je podrška i stručnost sudionika u radu s učenicima Romima kao i njihovo zadovoljstvo istim, izračunate su frekvencije i postotci odgovora na različite tvrdnje.

Tablica 5 - Prikaz frekvencije i postotka odgovora na *Skali učestalosti pružene podrške u radu s učenicima Romima* (N=76)

	Nikad	Par puta mjesečno	Jednom tjedno	Nekoliko puta tjedno	Svaki dan
1. Unosim elemente obilježja romske kulture	30 (39.5%)	32 (42.1%)	9 (11.8%)	2 (2.6%)	3 (4%)
2. Dajem priliku učenicima da mene ili druge učenike nauče nešto o svojoj kulturi	8 (10.5%)	46 (60.5%)	14 (18.4%)	4 (5.3%)	4 (5.3%)

3.	Potičem ih na druženje s djecom većinskog stanovništva	2 (2.6%)	9 (11.8%)	11 (14.5%)	6 (7.9%)	48 (63.2%)
4.	Potičem ih na izvannastavne aktivnosti.	4 (5.3%)	11 (14.5%)	12 (15.8%)	15 (19.7%)	34 (44.7%)
5.	Trudim se dati sve od sebe kako bih zajedno s učenicom riješio/la problem.	//	2 (2.6%)	14 (18.4%)	16 (21.1%)	44 (57.9%)
6.	Moj pristup prema učenicima Romima je podržavajuć.	//	3 (3.9%)	10 (13.2%)	13 (17.1%)	50 (65.8%)
7.	Naglašavam učenikove jake strane i osobine.	//	2 (2.6%)	11 (14.5%)	19 (25%)	44 (57.9%)
8.	Potičem toleranciju i suradnju kod učenika većinskog stanovništva.	//	1 (1.3%)	13 (17.1%)	11 (14.5%)	51 (67.1%)
9.	Pokušavam uspostaviti uspješnu suradnju s roditeljima.	2 (2.6%)	6 (7.9%)	13 (17.1%)	15 (19.7%)	40 (52.6%)

// - nema odgovora u kategoriji

Iz tablice je vidljivo da svega 4% sudionika svaki dan unosi elemente obilježja romske kulture, njih 14.4% to čini jednom do nekoliko puta tjedno, 42.1% svega nekoliko puta mjesečno, a 39.5% nikada ne unosi elemente obilježja romske kulture. Većina sudionika (60.5%) je na tvrdnju *Dajem priliku učenicima da mene ili druge učenike nauče nešto o svojoj kulturi* navelo da to čini nekoliko puta mjesečno, 10.5% je navelo da to nikada ne čini, a njih 23.7% to čini jednom do nekoliko puta tjedno. Svega 5.3% sudionika navodi da navedeno ponašanje čine svakodnevno. Ukupno 63.2% sudionika potiče romsku djecu na druženje s djecom većinskog stanovništva svaki dan, njih 22.4% to čini jednom do nekoliko puta tjedno, 14.5% nekoliko puta mjesečno, a samo dvoje sudionika je navelo da to nikada ne čine. Nadalje, većina sudionika (44.7%) potiče Romske učenike na izvannastavne aktivnosti svaki dan, njih 35.5% to čini jednom do nekoliko puta tjedno, njih 14.5% to radi par puta mjesečno, a samo 5.3% je izjavilo da ih nikada ne potiču. Slično tome, većina sudionika je izjavila da se svakodnevno trude dati sve od sebe kako bi zajedno s učenicom riješili problem (57.9%), 39.5% to rade jednom ili nekoliko puta tjedno, a samo 2.6% to rade par puta mjesečno.

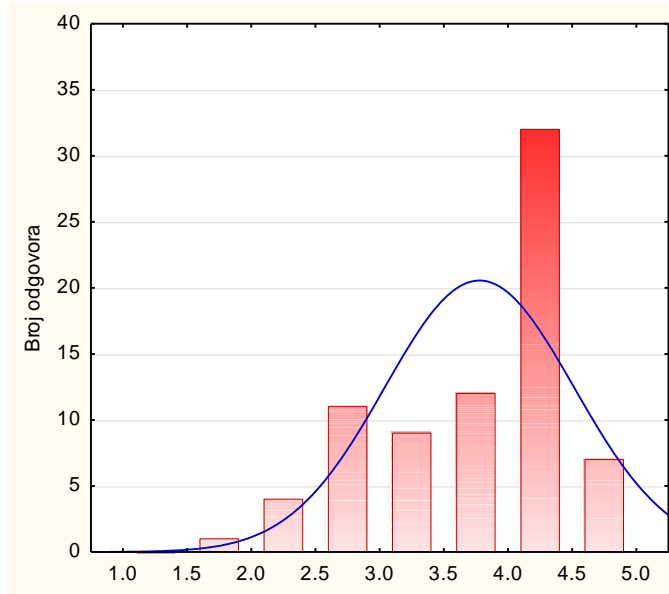
Najviše sudionika (65.8%) je izjavilo da imaju svakodnevnu podržavajući pristup prema učenicima Romima, 30.3% ima takav pristup jednom do nekoliko puta tjedno, a 3.9% par puta mjesečno. Sličan trend prate odgovori i na sljedeću tvrdnju, *Naglašavam učenikove jake strane i osobine*, gdje je 57.9% izjavilo da to rade svakodnevno, 39.5% jednom ili nekoliko puta tjedno, a svega 2.6% to radi par puta mjesečno. Što se tiče vršnjaka većinskog stanovništva, sudionici su izjavili da potiču toleranciju i suradnju kod takvih učenika svakodnevno (67.1%), nešto manje ih to čini jednom ili nekoliko puta tjedno (31.6%), dok je samo jedan sudionik izjavio da to radi par puta mjesečno. Na tvrdnju koja se odnosila na roditelje ili skrbnike učenika Roma, većina sudionika (52.6%) je odgovorila da svakodnevno pokušavaju uspostaviti uspješnu suradnju s roditeljima, njih 36.8% to uspijeva učiniti jednom ili nekoliko puta tjedno, 7.9% uspijeva par puta mjesečno, dok je dvoje sudionika izjavilo da to nikada ne uspijevaju postići.

Kako bismo ustanovili odstupa li distribucija rezultata na varijablama statistički značajno od normalne distribucije, korišten je Kolmogorov – Smirnovljev test. K-S test pokazao je da distribucija statistički značajno odstupa te se razlikuje od Gaussove distribucije ($p < 0.05$). *Graf 5* pokazuje kako se odgovori u prosjeku više grupiraju oko pozitivnih vrijednosti te je zaključeno kako je ova distribucija asimetrično negativna. Nadalje, u *Tablici 6* izračunat je prosjek odgovora. U odnosu na teoretski raspon (od 1 do 5), rezultati na ovoj skali kreću se od 1.78 do 4.89. Standardna devijacija iznosi 0.74, a s obzirom na postojanje ekstremnih vrijednosti, koristili smo medijan kao centralnu vrijednost te on iznosi 4.11. Ta se vrijednost nalazi u rasponu rezultata koji označavaju pozitivnije odgovore ispitanika, stoga možemo zaključiti kako stručnjaci često pružaju učenicima Romima podršku kroz više aspekata.

Tablica 6 - Prikaz prosjeka odgovora na Skali učestalosti pružene podrške u radu s učenicima Romima (N=76)

	Med	SD	Min	Max
Prosjek	4.11	0.74	1.78	4.89

Med – medijan; SD – standardna devijacija; Min – najmanji rezultat; Max – najveći rezultat

Graf 5- prosjeka odgovora na *Skali učestalosti pružene podrške u radu s učenicima Romima* (N=76)

Tablica 7 - Prikaz frekvencije i postotka odgovora na *Skali zadovoljstva kvalitete pružene podrške u radu s učenicima Romima* (N=76)

	Nisam uopće zadovoljan/na	Uglavnom nisam zadovoljan/na	Niti jesam niti nisam	Uglavnom jesam zadovoljan/na	U potpunosti sam zadovoljna
1. Unosim elemente obilježja romske kulture	23 (30.3%)	25 (32.9%)	19 (25%)	7 (9.2%)	2 (2.6%)
2. Dajem priliku učenicima da mene ili druge učenike nauče nešto o svojoj kulturi	7 (9.2%)	23 (30.3%)	24 (31.6%)	11 (14.5%)	11 (14.5%)
3. Potičem ih na druženje s djecom većinskog stanovništva	1 (1.3%)	3 (3.9%)	13 (17.1%)	17 (22.4%)	42 (55.3%)
4. Potičem ih na izvannastavne aktivnosti	1 (1.3%)	5 (6.6%)	18 (23.7%)	13 (17.1%)	39 (51.3%)

5.	Trudim se dati sve od sebe kako bih zajedno s učenicom riješio/la problem	//	1 (1.3%)	16 (21.1%)	14 (18.4%)	45 (59.2%)
6.	Moj pristup prema učenicima Romima je podržavajuć.	//	1 (1.3%)	12 (15.8%)	16 (21.1%)	47 (61.8%)
7.	Naglašavam učenikove jake strane i osobine.	//	1 (1.3%)	12 (15.8%)	17 (22.4%)	46 (60.5%)
8.	Potičem toleranciju i suradnju kod učenika većinskog stanovništva.	//	2 (2.6%)	11 (14.5%)	12 (15.8%)	51 (67.1%)
9.	Pokušavam uspostaviti uspješnu suradnju s roditeljima.	1 (1.3%)	4 (5.3%)	17 (22.4%)	13 (17.1%)	41 (53.9%)

// - nema odgovora u kategoriji

Na tvrdnju koliko su zadovoljni s tim koliko unose elemenata obilježja romske kulture većina sudionika je odgovorila da su u nekoj mjeri nezadovoljni (63.2%), četvrtina sudionika je ambivalentna, a 11.8% je u nekoj mjeri zadovoljno. 39.5% sudionika je izjavilo da nisu zadovoljni koliko prilika daju učenicima da njih ili druge nauče nešto o svojoj kulturi, 31.6% nisu niti zadovoljni niti nezadovoljni, a 29% je u nekoj mjeri zadovoljno. Izuzetna većina sudionika (77.7%) je izjavila da su zadovoljni s tim koliko potiču učenike Rome na druženje s djecom većinskog stanovništva, 17.1% se nije moglo odlučiti, a samo četiri sudionika su odgovorila da su nezadovoljni s istim. Slično tome, većina sudionika (68.4%) je zadovoljna s tim koliko potiču Romsku djecu na izvannastavne aktivnosti, 23.7% nisu izrazili zadovoljstvo ili nezadovoljstvo, a samo ih je šestoro (7.9%) izrazilo nezadovoljstvo. Većina sudionika (77.6%) je zadovoljna s trudom koji ulažu da bi pomogli Romskom učeniku riješiti problem, 21.1% sudionika je prosječno zadovoljno, a samo je jedan sudionik/ica uglavnom nezadovoljan/a. Identični rezultati su postignuti za dvije tvrdnje, *Moj pristup prema učenicima Romima je podržavajuć* i *Naglašavam učenikove jake strane i osobine*, te je za obje tvrdnje većina sudionika izrazila zadovoljstvo (82.9%), nešto manji broj se nije mogao odlučiti (15.8%), a samo jedan sudionik/ica je izrazio/la blago nezadovoljstvo. Vrlo slični podaci su dobiveni i za sljedeću tvrdnju, *Potičem toleranciju i suradnju kod učenika većinskog stanovništva*, 82.9% izrazilo zadovoljstvo s količinom potaknute

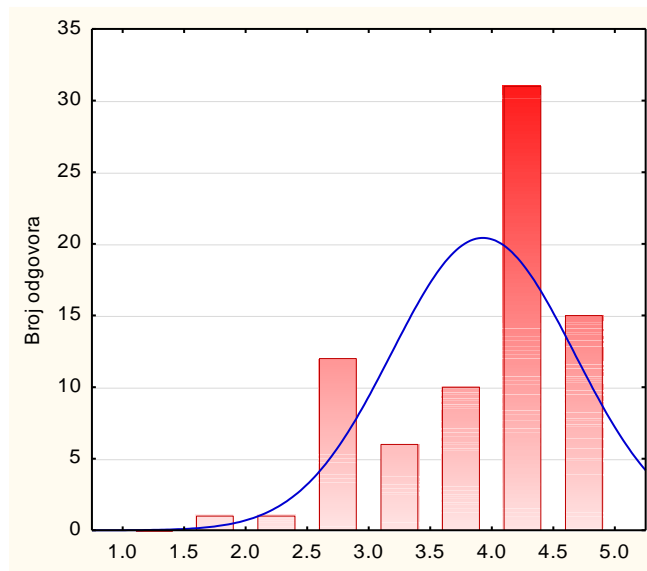
suradnje, 14.5% nije izrazilo ni zadovoljstvo ni nezadovoljstvo, a samo dvoje sudionika su izrazili nezadovoljstvo s istim. Također, većina sudionika (71.0%) je zadovoljna s pokušajima uspostavljanja uspješne suradnje s roditeljima, 22.4% se nije moglo odlučiti za odgovor, a samo petoro sudionika su bili u nekoj mjeri nezadovoljni.

Kako bismo ustanovili odstupa li distribucija rezultata na varijablama statistički značajno od normalne distribucije, korišten je Kolmogorov – Smirnovljev test. K-S test pokazao je da distribucija statistički značajno odstupa te se razlikuje od Gaussove distribucije ($p < 0.05$). *Graf 6* pokazuje kako se odgovori u prosjeku više grupiraju oko pozitivnih vrijednosti te je zaključeno kako je ova distribucija asimetrično negativna. U *Tablici 8* prikazan je prosjek odgovora na *Skali zadovoljstva kvalitete pružene podrške u radu s učenicima Romima* te u odnosu na teoretski raspon, rezultati na ovoj skali kreću se od 1.78 do 5. Standardna devijacija iznosi 0.74, a s obzirom na postojanje ekstremnih vrijednosti, koristili smo medijan kao centralnu vrijednost te on iznosi 4.22. Ta vrijednost nalazi se u rasponu rezultata koji označavaju pozitivnije odgovore ispitanika, stoga možemo zaključiti kako su stručnjaci u prosjeku zadovoljni kvalitetom pružene podrške u radu s učenicima Romima.

Tablica 8 - Prikaz prosjeka odgovora na Skali zadovoljstva kvalitete pružene podrške u radu s učenicima Romima (N=76)

	Med	SD	Min	Max
Prosjek	4.22	0.74	1.78	5

Med – medijan; SD – standardna devijacija; Min – najmanji rezultat; Max – najveći rezultat

Graf 6 - Grafički prikaz prosjeka odgovora na Skali zadovoljstva kvalitete pružene podrške u radu s učenicima Romima (N=76)

O kvaliteti podrške stručnjaka, odnosno sudionika ovog istraživanja, možemo govoriti kroz više aspekata. Postoje aspekti koji su zabrinjavajući, primjerice unošenje elemenata romske kulture u svom radu. Ali zato na *Skali zadovoljstva kvalitete pružene podrške u radu s učenicima Romima* u relativno visokim postotku ipak vidimo nezadovoljstvo istim. Na *Skali učestalosti pružene podrške u radu s učenicima Romima* gotovo 39,5% sudionika nikad nije unijelo elemente romske kulture u svom radu. Također, zabrinjavajuće je i da ispitanici relativno rijetko daju priliku učenicima Romima, dobiveni podaci su poražavajući. Ali, zato postoje i oni aspekti koji ulijevaju nadu da će se to promijeniti, a to su primjerice poticanje na druženje s učenicima većinskog stanovništva gdje je 63,2% ispitanika odgovorilo da svaki dan rade na tome. Također 67,1% ispitanika svakodnevno potiče svoje učenike na toleranciju i suradnju s učenicima većinskog stanovništva. Na *Skali zadovoljstva kvalitete pružene podrške u radu s učenicima Romima* vidimo kako su istim zadovoljni koliko potiču učenike na izvannastavne aktivnosti, druženje s djecom većinskog stanovništva, naglašavanje jakih strana učenika što možemo pohvaliti jer takvim postupanjem u radu možemo doprinijeti boljoj kvaliteti podrške. Prema dobivenim rezultatima zaključeno je kako su stručnjaci više zadovoljni (Med= 4.22) time kako pružaju podršku učenicima Romima nego što ju zaista pružaju prema vlastitoj procjeni (Med=4.11).

4.3.2. Ustanove

Kako bi se vidjelo kakva je podrška ustanove u kojoj sudionici rade prema učenicima Romima kao i njihovo zadovoljstvo istim, izračunate su frekvencije i postotci odgovora na različite tvrdnje.

Tablica 9 - Prikaz frekvencije i postotka odgovora na *Upitniku o kvaliteti podrške ustanove u radu s učenicima Romima* (N=76)

	Da	Ne	Ne znam
1. Poštujemo, prihvaćamo i uvažavamo bogatstva različitosti u svim kulturama	70 (92.1%)	2 (2.6%)	4 (5.3%)
2. Obilježavamo Dan Roma svake godine	41 (53.9%)	22 (28.9%)	13 (17.1%)
3. Zapošljavamo kadar stručan za rad s Romima (npr. romske pomagače)	17 (22.4%)	50 (65.8%)	9 (11.8%)
4. Uključujemo se i organiziramo projekte namijenjene za Rome	28 (36.8%)	28 (36.8%)	20 (26.3%)
5. Organiziramo radionice za učenike i njihove roditelje	37 (48.7%)	18 (23.7%)	21 (27.6%)
6. Organiziramo produženi boravak za učenike Rome	20 (26.3%)	45 (59.2%)	11 (14.5%)
7. Organiziramo radionice za učenike Rome (za unapređenje komunikacijskih vještina, o nenasilju, za poticanje pozitivnog stava prema učenju, poticanje tolerancije, itd.)	27 (35.5%)	31 (40.8%)	18 (23.7%)

Pogledom na tablicu, vidljivo je da ustanove u kojima radi većina sudionika (92.1%) poštuju, prihvaćaju i uvažavaju bogatstva različitosti u svim kulturama, te je samo dvoje sudionika odgovorilo da to njihove ustanove ne rade, a četvero sudionika nije znalo dati odgovor. Nešto više od polovine sudionika (53.9%) je odgovorilo da obilježavaju Dan Roma svake godine, 28.9% je odgovorilo da to ne rade, a 17.1% sudionika nije znalo dati odgovor. S druge strane, većina sudionika (65.8%) je odgovorila da ne zapošljavaju kadar stručan za rad s Romima (npr. Romske pomagače), 22.4% je odgovorilo da zapošljavaju, a 11.8% nisu znali dati odgovor. Podjednak broj

sudionika je dao potvrđan i niječan odgovor na tvrdnju Uključujemo se i organiziramo projekte namijenjene za Rome (36.8%), dok 26.3% nije znalo dati odgovor na istu tvrdnju. Na tvrdnju o organiziranju radionica za učenike i njihove roditelje njih 48.7% je dalo potvrđan odgovor, 23.7% je reklo da ne organiziraju, a 27.6% je izjavilo da ne zna. Većina sudionika (59.2%) je na tvrdnju *Organiziramo produženi boravak za učenike Rome* navelo da to ne rade, njih 26.3% je reklo da organiziraju produženi boravak, a njih 14.5% nije znalo dati odgovor. Na tvrdnju *Organiziramo radionice za učenike Rome (za unapređenje komunikacijskih vještina, o nenasilju, za poticanje pozitivnog stava prema učenju, poticanje tolerancije, itd.)* 35.5% sudionika je dalo potvrđan odgovor, njih 40.8% je navelo da to ne rade dok 23.7% navelo da ne zna odgovoriti.

Tablica 10 - Prikaz frekvencije i postotka odgovora na *Skali zadovoljstva kvalitetom podrške ustanove u radu s učenicima Romima* (N=76)

		Nisam uopće zadovoljan/na	Uglavnom nisam zadovoljan/na	Niti jesam niti nisam	Uglavnom jesam zadovoljan/na	U potpunosti sam zadovoljna
1.	Poštujemo, prihvaćamo i uvažavamo bogatstva različitosti u svim kulturama	5 (6.6%)	4 (5.3%)	18 (23.7%)	13 (17.1%)	36 (47.4%)
2.	Obilježavamo Dan Roma svake godine	19 (25%)	7 (9.2%)	17 (22.4%)	9 (11.8%)	24 (31.6%)
3.	Zapošljavamo kadar stručan za rad s Romima (npr. romske pomagače).	32 (42.1%)	17 (22.4%)	16 (21.1%)	4 (5.3%)	7 (9.2%)
4.	Uključujemo se i organiziramo projekte namijenjene za Rome.	18 (23.7%)	16 (21.1%)	20 (26.3%)	11 (14.5%)	11 (14.5%)
5.	Organiziramo radionice za učenike i njihove roditelje.	15 (19.7%)	15 (19.7%)	16 (21.1%)	16 (21.1%)	14 (18.4%)
6.	Organiziramo produženi boravak za učenike Rome.	35 (46.1%)	14 (18.4%)	8 (10.5%)	6 (7.9%)	13 (17.1%)
7.	Organiziramo radionice za učenike Rome (za unapređenje	18	15	15	13	15

komunikacijskih. vještina, o nenasilju, za poticanje pozitivnog stava prema učenju, poticanje tolerancije, itd.)	(23.7%)	(19.7%)	(19.7%)	(17.1%)	(19.7%)
--	---------	---------	---------	---------	---------

Na tvrdnju *Poštujemo, prihvaćamo i uvažavamo bogatstva različitosti u svim kulturama* 64.5% sudionika se djelomično ili u potpunosti složilo s navedenim, njih 23.7% je navelo da su niti zadovoljni niti nezadovoljni, a 12.9% djelomično ili u potpunosti nije zadovoljno. Na tvrdnju o obilježavanju Dana Roma svake godine 34.2% sudionika je djelomično ili u potpunosti nezadovoljno, a 43.4% je djelomično ili u potpunosti zadovoljno dok je ostatak neodlučan (22.4%). Većina sudionika (64.5%) je na tvrdnju *Zapošljavamo kadar stručan za rad s Romima (npr. romske pomagače)* navela da nije zadovoljna (djelomično ili u potpunosti), njih 21.1% je bilo neodlučno, a ostatak je naveo da su djelomično ili u potpunosti zadovoljni. O uključivanju i organiziranju projekata namijenjenih za Rome 29% sudionika je navelo da je djelomično ili u potpunosti zadovoljno sa podrškom ustanove, 44.8% je navelo da je djelomično ili u potpunosti nezadovoljno dok su ostali sudionici naveli da niti jesu niti nisu zadovoljni. Nadalje, 39.5% sudionika je zadovoljno s organizacijom radionica za učenike i roditelje, te je podjednak broj nezadovoljan istim. Ostali sudionici su bili neodlučni u odgovoru (21.1%). Ukupno 64.5% sudionika je nezadovoljno organizacijom produženog boravka za učenike Rome, 25% je zadovoljno istim, a ostali sudionici nisu mogli odlučiti (10.5%). Na posljednju tvrdnju, *Organiziramo radionice za učenike Rome (za unapređenje komunikacijskih. vještina, o nenasilju, za poticanje pozitivnog stava prema učenju, poticanje tolerancije, itd.)* 43.4% sudionika djelomično ili u potpunosti nije zadovoljno, njih 19.7% je bilo neodlučno u odgovoru, a 36.8% se djelomično ili u potpunosti slaže s navedenim.

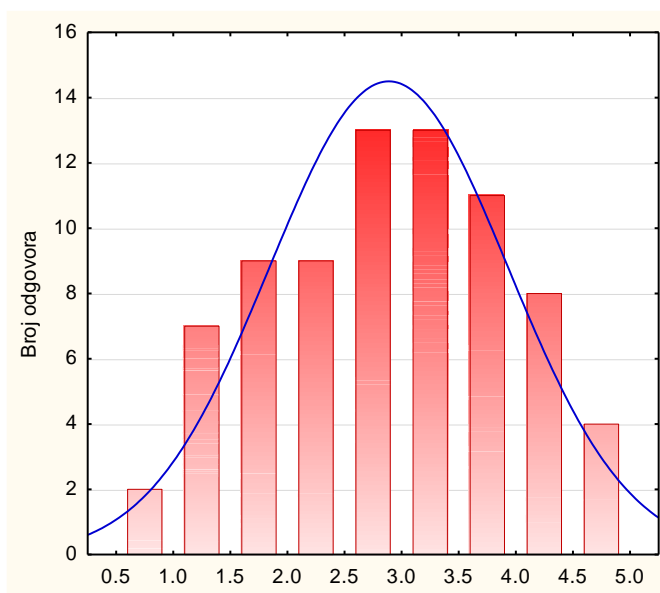
Kako bismo ustanovili odstupa li distribucija rezultata na varijablama statistički značajno od normalne distribucije, korišten je Kolmogorov – Smirnovljev test. K-S test pokazao je da distribucija rezultata ne odstupa statistički značajno od normalne distribucije ($p > 0.05$). *Graf 7* prikazuje kako su odgovori ravnomjerno raspoređeni te je zaključeno da je ova distribucija simetrična. U *Tablici 11* prikazan je je prosjek odgovora na *Skali zadovoljstva kvalitetom podrške ustanove u radu s učenicima Romima* te u odnosu na teoretski raspon, rezultati na ovoj skali kreću

se od 1 do 5. Standardna devijacija na ovoj skali iznosi 1.05. S obzirom da su odgovori ravnomjerno raspoređeni, kao mjeru prosjeka računali smo aritmetičku sredinu koja na ovoj skali iznosi 2.89. Prema dobivenim podacima i ravnomjerno raspoređenim rezultatima, možemo zaključiti kako je zadovoljstvo stručnjaka prosječno, odnosno ne može se zaključiti jesu li više ili manje od prosjeka zadovoljni.

Tablica 11 - Prikaz prosjeka odgovora na Skali zadovoljstva kvalitetom podrške ustanove u radu s učenicima Romima (N=76)

	M	SD	Min	Max
Prosjek	2.89	1.05	1	5

M – aritmetička sredina; SD – standardna devijacija; Min – najmanji rezultat; Max – najveći rezultat

Graf 7- Grafički prikaz prosjeka odgovora na Skala zadovoljstva kvalitetom podrške ustanove u radu s učenicima Romima (N=76)

O kvaliteti podrške ustanove možemo reći kako je pohvalno da prema procjeni stručnjaka gotovo 92,1% smatra da u njihovoj ustanovi se poštuju i prihvaćaju različitosti te su time i u visokom postotku i zadovoljni (uglavnom ili u potpunosti zadovoljno je 64,5% ispitanika). U multikulturalnim sredinama, ovakve odlike ohrabrujuće su, jer upravo to pridonosi smanjenju

stereotipa i predrasuda (Lapat i Šlezak, 2012). Smatra se neprihvatljivim da tek nešto više od 50% ispitanika je odgovorilo kako u njihovoj ustanovi obilježavaju Dan Roma, ali tek 34,2% time nije u potpunosti ili uglavnom zadovoljno. S obzirom na velik broj Roma u školama, ovo je poražavajuća brojka. Radionice usmjerena na nenasilje, toleranciju i komunikacije vještine održava tek 35,5% ustanova, što bi se u budućnosti itekako trebalo promijeniti. Kvaliteta podrške ustanove, prema podacima osrednja je te ima jako puno prostora za napredak, a to pokazuju i rezultati na *Skali zadovoljstva kvalitetom podrške ustanove u radu s učenicima Romima*.

4.3.3. Lokalna zajednica

Kako bismo vidjeli kakva je podrška lokalne zajednice prema učenicima Romima kao i zadovoljstvo sudionika istim, izračunate su frekvencije i postotci odgovora na različite tvrdnje o podršci lokalne zajednice.

Tablica 12 - Prikaz frekvencije i postotka odgovora na Upitniku o kvaliteti podrške lokalne zajednice učenicima Romima (N=76)

	Da	Ne	Ne znam
1. Aktivno radi na poboljšanju uvjeta življenja Roma	41 (53.9%)	9 (11.8%)	26 (34.2%)
2. Financiraju projekte usmjerene na poboljšanje položaja Roma u obrazovanju	28 (36.8%)	11 (14.5%)	37 (48.7%)
3. Financira ili sufinancira produženi boravak učenika Roma	16 (21.1%)	35 (46.1%)	25 (32.9%)
4. Financira ili sufinancira obroke u školu	57 (75%)	4 (5.3%)	15 (19.7%)

Kada su upitani u kolikoj mjeri smatraju da lokalna zajednica podržava romske manjine, 53.9% sudionika je odgovorilo da smatraju da lokalna zajednica aktivno radi na poboljšanju uvjeta življenja Roma, 11.8% smatra da zajednica to ne radi, a 3.,2% sudionika nisu znali dati odgovor na tvrdnju. Veliki broj sudionika (48.7%) ne zna financiraju li njihove lokalne zajednice projekte usmjerene na poboljšanje položaja Roma u obrazovanju, 36.8% ih smatra da financiraju, a 14.5% je odgovorilo niječno. Na tvrdnju da lokalna zajednica *Financira ili sufinancira produženi boravak učenika*

Roma 21.1% sudionika je odgovorilo potvrdno, 46.1% je odgovorilo niječno, dok je njih 32.9% odgovorilo da ne znaju. Na tvrdnju o tome financira ili sufinancira li lokalna zajednica obroke u školi, većina (75.0%) je odgovorila potvrdno, dok je manji broj sudionika odgovorio niječno (5.3%) ili da ne znaju (19.7%).

Tablica 13 - Prikaz frekvencije i postotka odgovora na Skali zadovoljstva kvalitetom podrške lokalne zajednice učenicima (N=76)

	Nisam uopće zadovoljan/na	Uglavnom nisam zadovoljan/na	Niti jesam niti nisam	Uglavnom jesam zadovoljan/na	U potpunosti sam zadovoljna
1. Aktivno radi na poboljšanju uvjeta življenja Roma	9 (11.8%)	12 (15.8%)	24 (31.6%)	12 (15.8%)	19 (25%)
2. Financiraju projekte usmjerene na poboljšanje položaja Roma u obrazovanju	12 (15.8%)	17 (22.4%)	21 (27.6%)	8 (10.5%)	18 (23.7%)
3. Financira ili sufinancira produženi boravak učenika Roma	39 (51.3%)	8 (10.5%)	10 (13.2%)	4 (5.3%)	15 (19.7%)
4. Financira ili sufinancira obroke u školu	9 (11.8%)	6 (7.9%)	13 (17.1%)	12 (15.8%)	36 (47.4%)

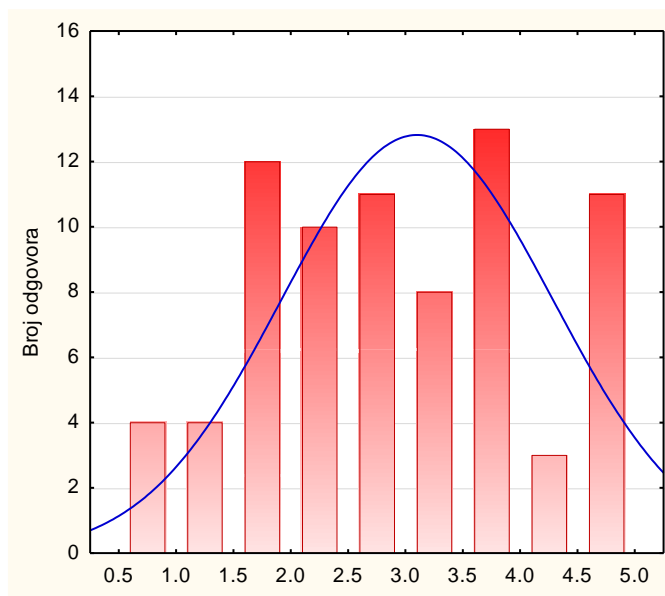
Na tvrdnju o tome koliko su zadovoljni koliko njihova zajednica aktivno radi na poboljšanju uvjeta življenja Roma, 27.6% sudionika uglavnom ili uopće nije zadovoljno, njih 40.8% je uglavnom ili u potpunosti zadovoljno, dok 31.6% nije niti zadovoljno niti nezadovoljno. Što se tiče financiranja projekata usmjerenih na poboljšanje položaja Roma u obrazovanju, 38.2% sudionika uglavnom ili uopće nije zadovoljno, sličan udio sudionika (34.2%) je uglavnom ili u potpunosti zadovoljan, dok njih 27.6% nije niti zadovoljno niti nezadovoljno. Većina sudionika (61.8%) nije uopće ili uglavnom nije zadovoljna s financiranjem ili sufinanciranjem produženog boravka učenika Roma u svojoj zajednici, 13.2% nije niti zadovoljno niti nezadovoljno, a 25% sudionika je uglavnom ili u potpunosti zadovoljno. S druge strane, 63.2% sudionika je uglavnom ili u potpunosti zadovoljno s financiranjem ili sufinanciranjem obroka u školi za učenike Rome u svojoj zajednici, 17.1% nije ni zadovoljno ni nezadovoljno, a 19.7% uglavnom ili uopće nije zadovoljno s istim.

Kako bismo ustanovili odstupa li distribucija rezultata na varijablama statistički značajno od normalne distribucije, korišten je Kolmogorov – Smirnovljev test. K-S test pokazao je da distribucija statistički značajno odstupa te se razlikuje od Gaussove distribucije ($p < 0.05$). Na *Grafu 8* vidljivo je kako je ova distribucija asimetrično pozitivna jer su odgovori u prosjeku više grupirani prema negativnim vrijednostima. Na *Tablici 14*, prikazan je prosjek odgovora na *Skali zadovoljstva kvalitetom podrške lokalne zajednice učenicima Romima* te u odnosu na teoretski raspon (od 1 do 5), rezultati se također kreću od 1 do 5. S obzirom na ekstremne vrijednosti na ovoj skali, kao centralnu vrijednost računali smo medijan te on iznosi 3.00, a standardna devijacija 1.18. Medijan je blago smješten među vrijednostima koje označavaju negativnije rezultate, pa možemo zaključiti kako stručnjaci u prosjeku nisu dovoljno zadovoljni kvalitetom podrške lokalne zajednice za učenike Rome.

Tablica 14 - Prikaz sume i prosjeka odgovora na Skali zadovoljstva kvalitetom podrške lokalne zajednice učenicima Romima (N=76)

	Med	SD	Min	Max
Prosjeak	3.00	1.18	1	5

Med - medijan; SD – standardna devijacija; Min – najmanji rezultat; Max – najveći rezultat

Graf 8- Grafički prikaz prosjeka odgovora Skali zadovoljstva kvalitetom podrške lokalne zajednice učenicima Romima (N=76)

Prema procjeni ispitanika, ne može se zaključiti je li lokalna zajednica dovoljno doprinosi boljitku života Roma jer rezultati su poprilično različiti, a vrlo vjerojatno je do toga došlo jer ovisi iz kojeg dijela regije su ispitanici. Ono što je vidljivo iz podataka da gotovo 75% lokalnih zajednica (su)financira obroke učenicima Romima, što je izuzetno važno jer djeci vrlo često to bude jedini topli obrok u danu. Premali je broj onih koji financiraju produžene boravke za učenike Rome (21,2%) te prema podacima zaključeno je i da su sami ispitanici time nezadovoljni (uglavnom ili u potpunosti nije zadovoljno 61,8 % ispitanika). Produženi boravak predstavlja jedan od uvjeta kako bi učenici postizali što bolje rezultate u školi, kako bi što bolje stjecali radne navike, usvajali znanja i vještine (Glavaš, Lončar, Tonković, 2020). Zaključeno je kako kvaliteta podrške lokalne zajednice vjerojatno ovisi o dijelu regije iz koje ispitanici dolaze, ali u svakom slučaju, ima jako puno mjesta za napredak u svim lokalnim zajednicama.

4.3.4. Roditelji/skrbnici učenika

Da bi se vidjelo kakva su ponašanja roditelja/skrbnika učenika Roma prema procjenama sudionika, izračunate su frekvencije i postotci odgovora na različite tvrdnje.

Tablica 15 - Prikaz frekvencije i postotka odgovora na Skali učestalosti pružanja podrške učenicima Romima od strane roditelja ili skrbnika (N=76)

	Uopće ne	Nedovoljno	Povremeno	Redovito
1. Potiču svoju djecu na učenje.	9 (11.8%)	49 (64.5%)	15 (19.7%)	3 (3.9%)
2. Djecu šalju u školu.	//	18 (23.7%)	31 (40.8%)	27 (35.5%)
3. Pomažu im u pisanju zadaće i u učenju.	28 (36.8%)	37 (48.7%)	10 (13.2%)	1 (1.3%)
4. Dolaze na roditeljske i individualne sastanke.	6 (7.9%)	36 (47.4%)	32 (42.1%)	2 (2.6%)
5. Uspješno surađuju sa stručnjacima iz škole.	3 (3.9%)	34 (44.7%)	34 (44.7%)	5 (6.6%)

// - nema odgovora u kategoriji

Većina sudionika (64.5%) smatra da roditelji ili skrbnici nedovoljno potiču svoju djecu na učenje, 11.8% smatra da ih uopće ne potiču, 19.7% smatra da ih povremeno potiču, dok samo 3.9% ih smatra da redovito potiču djecu. Na tvrdnju *Djecu šalju u školu* 35.5% je odgovorilo da smatraju da roditelji ili skrbnici redovito šalju svoju djecu u školu, 40.8% smatra da ih povremeno šalju, a 23.7% ih smatra da ih nedovoljno često šalju u školu. Većina sudionika (85.5%) smatra da roditelji ili skrbnici nedovoljno ili uopće ne pomažu pri pisanju zadaće i u učenju, 13.2% ih smatra da to rade povremeno, dok je samo jedan sudionik odgovorio da smatra da to rade redovito.

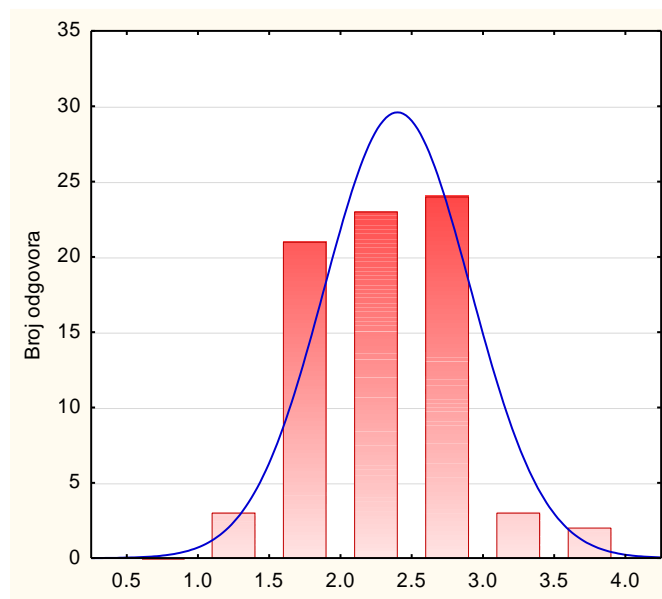
Kada su upitani dolaze li roditelji ili skrbnici na roditeljske i individualne sastanke, 55.3% je odgovorilo da nedovoljno ili uopće ne dolaze na sastanke, 42.1% smatra da dolaze povremeno, dok je samo dvoje sudionika izjavilo da smatra da to rade redovito. Podjednak broj sudionika je odgovorilo da roditelji ili skrbnici nedovoljno (44.7%) ili povremeno (44.7%) uspješno surađuju sa stručnjacima iz škole, samo troje sudionika (3.9%) smatra da uopće ne surađuju uspješno, a petoro sudionika (6.6%) je izjavilo da smatra da redovito surađuju.

Kako bismo ustanovili odstupa li distribucija rezultata na varijablama statistički značajno od normalne distribucije, korišten je Kolmogorov – Smirnovljev test. K-S test pokazao je da distribucija statistički značajno odstupa te se razlikuje od Gaussove distribucije ($p < 0.05$). Prema *Grafu 9*, možemo zaključiti kako je distribucija blago negativno asimetrična jer se odgovori u prosjeku nešto više grupiraju oko pozitivnih rezultata. *Tablica 16* prikazuje prosjek odgovora na tvrdnje o ponašanju roditelja/skrbnika učenika Roma. Raspon rezultata kreće se od 1.20 do 4 u odnosu na teoretski raspon (od 1 do 5). Standardna devijacija iznosi 0.51, a s obzirom na postojanje ekstremnih rezultata, računali smo medijan kao centralnu vrijednost te on iznosi 2.40. Ta vrijednost nalazi se među vrijednostima koje označavaju negativnije rezultate, pa možemo zaključiti kako stručnjaci u prosjeku smatraju kako roditelji rijetko pružaju podršku učenicima Romima.

Tablica 16 - Prikaz prosjeka odgovora na Skali učestalosti pružanja podrške učenicima Romima od strane roditelja ili skrbnika (N=76)

	Med	SD	Min	Max
Prosjek	2.40	0.51	1.20	4

Med – medijan; SD – standardna devijacija; Min – najmanji rezultat; Max – najveći rezultat

Graf 9- Grafički prikaz prosjeka odgovora na *Skali učestalosti pružanja podrške učenicima Romima od strane roditelja ili skrbnika* (N=76)

Tablica 17 Prikaz frekvencije i postotka odgovora na *Skali zadovoljstva kvalitetom podrške roditelja ili skrbnika učenika Roma* (N=76)

	Nisam uopće zadovoljan/na	Uglavnom nisam zadovoljan/na	Niti jesam niti nisam	Uglavnom jesam zadovoljan/na	U potpunosti sam zadovoljna
1. Potiču svoju djecu na učenje.	30 (39.5%)	31 (40.8%)	11 (14.5%)	3 (3.9%)	1 (1.3%)
2. Djecu šalju u školu.	8 (10.5%)	20 (26.3%)	24 (31.6%)	18 (23.7%)	6 (7.9%)
3. Pomažu im u pisanju zadaće i u učenju.	32 (42.1%)	28 (36.8%)	11 (14.5%)	4 (5.3%)	1 (1.3%)
4. Dolaze na roditeljske i individualne sastanke.	13 (17.1%)	32 (42.1%)	19 (25%)	10 (13.2%)	2 (2.6%)
5. Uspješno surađuju sa stručnjacima iz škole.	15 (19.7%)	31 (40.8%)	20 (26.3%)	8 (10.5%)	2 (2.6%)

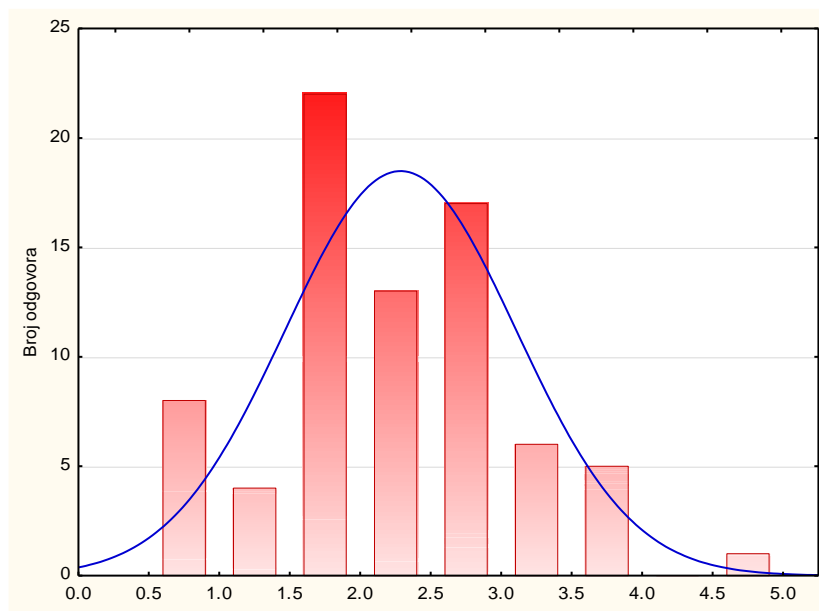
Iz *Tablice 17* je vidljivo da većina sudionika (80.3%) uopće nije ili uglavnom nije zadovoljna s tim koliko roditelji ili skrbnici potiču svoju djecu na učenje, 14.5% nije niti zadovoljno niti nezadovoljno, dok je samo 5.2% uglavnom ili u potpunosti zadovoljno. Podjednake razine zadovoljstva su procijenjene za tvrdnju *Djecu šalju u školu*: 36.8% je u nekoj mjeri nezadovoljno, 31.6% je ambivalentno, dok je 31.6% zadovoljno s tim koliko roditelji ili skrbnici šalju djecu u školu. Većina sudionika (78.9%) je izrazila nezadovoljstvo s tim koliko roditelji ili skrbnici pomažu svojoj djeci u pisanju zadaće i u učenju, 14.5% nije niti zadovoljno niti nezadovoljno, dok je svega 6.6% u nekoj mjeri zadovoljno. Što se tiče dolazaka na roditeljske i individualne sastanke, 59.1% je u nekoj mjeri nezadovoljno s tim koliko roditelji ili skrbnici dolaze na takve sastanke, 25% nije niti zadovoljno niti nezadovoljno, a 15.8% je u nekoj mjeri zadovoljno. Većina sudionika (60.5%) je u određenoj mjeri nezadovoljna s tim koliko uspješno roditelji ili skrbnici surađuju sa stručnjacima iz škole, 26.3% nije niti zadovoljno niti nezadovoljno, a 13.1% je u nekoj mjeri zadovoljno.

Kako bismo ustanovili odstupa li distribucija rezultata na varijablama statistički značajno od normalne distribucije, korišten je Kolmogorov – Smirnovljev test. K-S test pokazao je da distribucija statistički značajno odstupa te se razlikuje od Gaussove distribucije ($p < 0.05$). *Graf 10* pokazuje nam kako su odgovori na ovoj skali više grupirani oko negativnih vrijednosti te se može zaključiti kako je ova distribucija pozitivno asimetrična. *Tablica 18* prikazuje prosjek odgovora na tvrdnje o zadovoljstvu s kvalitetom podrške koju učenici imaju od strane svojih roditelja/skrbnika. Raspon rezultata sudionika na ovoj skali kreće se od 1 do 5 u odnosu na teoretski raspon koji je također od 1 do 5. Standardna devijacija iznosi 0.82, a s obzirom na postojanje ekstremnih vrijednosti, kao centralnu vrijednost računali smo medijan te on iznosi 2.20 za ovu skalu. Ta vrijednost nalazi se među vrijednostima koje označavaju negativnije rezultate, pa možemo zaključiti kako stručnjaci u prosjeku nisu zadovoljni kvalitetom podrške roditelja ili skrbnika učenika Roma.

Tablica 18 - Prikaz prosjeka odgovora na *Skali zadovoljstva kvalitetom podrške roditelja ili skrbnika učenika Roma* (N=76)

	Med	SD	Min	Max
Prosjeak	2.20	0.82	1	5

Med – medijan; SD – standardna devijacija; Min – najmanji rezultat; Max – najveći rezultat

Graf 10- Grafički prikaz prosjeka odgovora na *Skali zadovoljstva kvalitetom podrške roditelja ili skrbnika učenika Roma* (N=76)

Podaci dobiveni na *Skali učestalosti pružanja podrške učenicima Romima od strane roditelja ili skrbnika* su izrazito poražavajući. Zaključeno je kako je kvaliteta podrške od strane roditelja izrazito loša jer svi podaci na to upućuju. Tek 3,9% roditelja potiču svoju djecu na učenje, s samo 35,5% redovito djecu šalju u školu. Samo je jedan ispitanik (1,3%) odgovorio kako roditelji pomažu djeci u pisanju zadaće, a dvoje (2,6%) da redovito dolaze na roditeljske sastanke. Ovo smatramo izrazito zabrinjavajućim podacima te bismo upravo na odnos roditelj-stručnjak-dijete trebali staviti fokus. Istog su mišljenja prema podacima, i sami ispitanici jer na *Skali zadovoljstva kvalitetom podrške roditelja ili skrbnika učenika Roma* u visokim postocima su nezadovoljni.

Prema dobivenim rezultatima zaključeno je kako stručnjaci smatraju da roditelji nedovoljno pružaju podršku učenicima (Med=2,40), a istim su i nezadovoljni (Med=2,22).

4.4. Suradnja stručnjaka s roditeljima/skrbnicima

Sudionike se pitalo da označe u kolikoj mjeri se slažu s tvrdnjama o suradnji s roditeljima romske djece. Nadalje, zamolilo da označe moguće uzroke loše suradnje (ukoliko nemaju dobro iskustvo) kao i koliko su zadovoljni sa suradnjom.

Tablica 19 - Prikaz frekvencije i postotka odgovora na *Upitniku o suradnji stručnjaka s roditeljima/skrbnicima učenika Roma* (N=76)

	Uopće se ne slažem	Uglavnom se ne slažem	Ne mogu se odlučiti	Uglavnom se slažem	U potpunosti se slažem
1. Smatram da imam lošiju suradnju s roditeljima romske nacionalne manjine u odnosu na suradnju s roditeljima učenika većinskog stanovništva.	13 (17.1%)	4 (5.3%)	17 (22.4%)	22 (28.9%)	19 (25%)
2. Smatram da nemam dovoljno kompetencija za rad s roditeljima romske nacionalne manjine.	25 (32.9%)	16 (21.1%)	20 (26.3%)	11 (14.5%)	4 (5.3%)
3. Spreman sam uložiti više truda kako bi mogao doprinijeti uspješnijoj suradnji s roditeljima romske nacionalne manjine.	2 (2.6%)	3 (3.9%)	13 (17.1%)	28 (36.8%)	30 (39.5%)

Što se tiče suradnje s roditeljima, više od polovine svih sudionika (53.9%) se uglavnom ili u potpunosti složila da smatraju da imaju lošiju suradnju s roditeljima romske nacionalne manjine u odnosu na suradnju s roditeljima učenika većinskog stanovništva, 22.4% se nije moglo odlučiti, dok se identičan postotak sudionika (22.4%) uopće ili uglavnom nije složilo s tvrdnjom. Na tvrdnju *Smatram da nemam dovoljno kompetencija za rad s roditeljima romske nacionalne manjine*, većina sudionika (54.0%) je odgovorila da se uglavnom ili uopće ne slaže, 26.3% se nije moglo odlučiti, a nešto manje (19.8%) ih je odgovorilo da se uglavnom ili u potpunosti slažu. Izniman broj sudionika (76.3%) se uglavnom ili u potpunosti složilo s tvrdnjom *Spreman sam uložiti više truda kako bi mogao doprinijeti uspješnijoj suradnji s roditeljima romske nacionalne manjine*, 17.1% se nije moglo odlučiti, dok se svega pet sudionika (6.5%) u nekoj mjeri nije složilo s tvrdnjom.

Tablica 20 - Frekvencija i postotak odgovora na upit *Što kod roditelja romske nacionalne manjine smatrate najvećom preprekom u suradnji?* (N=76)

Što kod roditelja romske nacionalne manjine smatrate najvećom preprekom u suradnji?	Frekvencija (postotak)
Nerazumijevanje uloge stručnjaka	2 (2.6%)
Prebacivanje krivnje na stručnjaka	3 (3.9%)
Nedostatak interesa za suradnjom	38 (50%)
Nerazumijevanje smjernica koje im stručnjak daje	10 (13.2%)
Nedostatak komunikacijskih vještina	7 (9.2%)
Sklonost odbijanju prilagođavanja obilježjima većinske kulture	12 (15.8%)
Sve gore navedeno	2 (2.6%)
Roditeljima značajno slabi odgojni utjecaj, često nemaju adekvatne roditeljske kompetencije	1 (1.3%)
Nemam iskustva u suradnji s roditeljima romske nacionalne manjine	1 (1.3%)

Najveći broj sudionika (50%) smatra da je *Nedostatak interesa za suradnjom* najveća prepreka u suradnji s roditeljima romske nacionalne manjine. Nakon toga, 15.8 % sudionika smatra da je *Sklonost odbijanju prilagođavanja obilježjima većinske kulture* najveća prepreka u suradnji, 13.2% smatra da je *Nerazumijevanje smjernica koje im stručnjak daje*, a 9.2% smatra da je *Nedostatak komunikacijskih vještina*. Svega 6.5% sudionika (5) smatra da su *Nerazumijevanje uloge stručnjaka* i *Prebacivanje krivnje na stručnjaka* najveće prepreke u suradnji s roditeljima romske nacionalne manjine. Od svih sudionika, njih dvoje (2.6%) smatra da su svi prethodno navedeni razlozi prepreke u suradnji s roditeljima romske nacionalne manjine. Dvoje sudionika je samostalno nadopisalo glavnu prepreku. Jedan sudionik je naveo da *Roditeljima značajno slabi odgojni utjecaj, često nemaju adekvatne roditeljske kompetencije*, a drugi *Nemam iskustva u suradnji s roditeljima romske nacionalne manjine*.

Tablica 21 - Frekvencija i postotak odgovora na upit o zadovoljstvu sa suradnjom s roditeljima učenika Roma (N=76)

	Nisam uopće zadovoljan/na	Uglavnom nisam zadovoljan/na	Niti jesam niti nisam	Uglavnom jesam zadovoljan/na	U potpunosti sam zadovoljna
Ocijenite koliko ste zadovoljni sa suradnjom s roditeljima učenika Roma.	7 (9.2%)	22 (28.9%)	40 (52.6%)	5 (6.6%)	1 (1.3%)

Kada su upitani da ocijene koliko su zadovoljni sa suradnjom s roditeljima, više od polovine sudionika je odgovorila da niti jesu niti nisu zadovoljni (52.6%), 38.1% uglavnom ili uopće nisu zadovoljni, dok je nešto manji broj sudionika (6.6%) uglavnom zadovoljno sa suradnjom. Samo jedan sudionik je odgovorio/la da je u potpunosti zadovoljan/a sa suradnjom s roditeljima romske nacionalne manjine.

Suradnja između roditelja učenika Roma i stručnjaka specifična je i često otežana (Lapat i Basta, 2010). Prema rezultatima ovog istraživanja, suradnja između roditelja i stručnjaka je osrednja. Odnosno, ocjena 3 je najviše puta odabrana (52,6%), ali većina rezultata naginje lošijim ocjenama. Iako je mali broj ispitanika odabrao opciju *Uopće se ne slažem* (2,6%) i *Ne slažem se* (3,9%) za tvrdnju *Spreman sam uložiti više truda kako bi mogao doprinijeti uspješnijoj suradnji s roditeljima romske nacionalne manjine*, možemo reći da je to zabrinjavajuće jer u tom slučaju se u potpunosti onemogućava suradnja, a interkulturalne kompetencije ovih stručnjaka nisu za pohvalu.

4.5. Obilježja romske kulture

Sudionike se pitalo da označe uolikoj mjeri se slažu s tvrdnjama o upoznatosti s Romskom kulturom te su rezultati navedeni u *Tablici 22*.

Tablica 22 - Prikaz frekvencije i postotka odgovora na *Skali poznavanja obilježja romske kulture* (N=76)

	Uopće se ne slažem	Uglavnom se ne slažem	Ne mogu se odlučiti	Uglavnom se slažem	U potpunosti se slažem
1. Upoznat/a sam s obilježjima romske kulture.	3 (3.9%)	17 (22.4%)	30 (39.5%)	20 (26.3%)	6 (7.9%)
2. Razumijem i mogu se koristiti romskim jezikom	67 (88.2%)	7 (9.2%)	2 (2.6%)	//	//
3. Upoznat sam sa kulturom Roma (važnost obitelji, struktura obitelji, običaji, način i odgoj djece)	8 (10.5%)	26 (34.2%)	22 (28.9%)	15 (19.7%)	5 (6.6%)
4. Tijekom svog obrazovanja ili stručnog usavršavanja imao/la sam priliku učiti o romskoj kulturi.	39 (51.3%)	10 (13.2%)	14 (18.4%)	8 (10.5%)	5 (6.6%)
5. Na svom radnom mjestu unaprjeđujem svoje znanje o romskoj kulturi.	13 (17.1%)	18 (23.7%)	23 (30.3%)	16 (21.1%)	6 (7.9%)
6. Spreman/na sam naučiti romski jezik te upoznati se s obilježjima romske kulture radi lakšeg rada s romskim učenicima.	22 (28.9%)	9 (11.8%)	25 (32.9%)	11 (14.5%)	9 (11.8%)

// - nema odgovora u kategoriji

Na tvrdnju *Upoznat/a sam s obilježjima romske kulture* većina sudionika (39.5%) je odgovorila da se ne može odlučiti, dok se njih 34.2% uglavnom ili u potpunosti složilo, a nešto manje (26.3%) se nije moglo uopće ili uglavnom složiti s tvrdnjom. Što se tiče romskog jezika, čak 97.4% sudionika je odgovorilo da se ne mogu složiti s tvrdnjom da razumiju i mogu se koristiti romskim jezikom, dok je ostalih 2.6% odgovorilo da se ne mogu odlučiti. Većina sudionika (44.7%) je izrazila da se ne mogu uglavnom ili u potpunosti složiti s tvrdnjom *Upoznat sam sa kulturom Roma (važnost obitelji, struktura obitelji, običaji, način i odgoj djece)*, 28.9% se nije moglo odlučiti za odgovor, a 26.3% sudionika se uglavnom ili u potpunosti složilo s tom tvrdnjom. Čak 64.5% sudionika se nije moglo složiti s tvrdnjom *Tijekom svog obrazovanja ili stručnog usavršavanja imao/la sam priliku učiti o romskoj kulturi*, 18.4% se nije moglo odlučiti za odgovor, a nešto manji broj sudionika (17.1%) se uglavnom ili u potpunosti složilo s tvrdnjom. S tvrdnjom *Na svom*

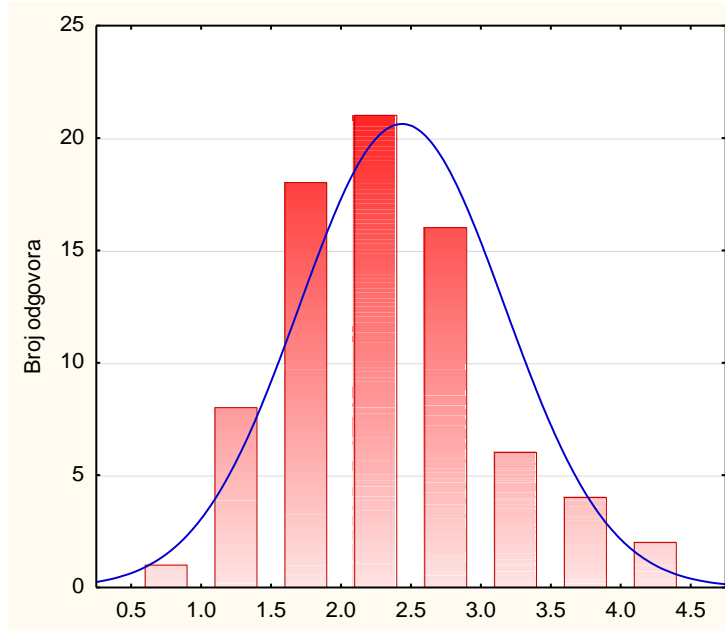
radnom mjestu unaprjeđujem svoje znanje o romskoj kulturi se složio nešto veći broj sudionika (29.0%) nego s prethodnom, 30.3% se nije moglo odlučiti, dok se većina sudionika (40.8%) nije mogla uglavnom ili u potpunosti složiti s tvrdnjom. Slično tome, 40.7% sudionika se nije moglo uglavnom ili u potpunosti složiti s tvrdnjom *Spreman/na sam naučiti romski jezik te upoznati se s obilježjima romske kulture radi lakšeg rada s romskim učenicima*, 32.9% se nije moglo odlučiti, a svega 26.3% sudionika se u nekoj mjeri složilo s tvrdnjom.

Kako bismo ustanovili odstupa li distribucija rezultata na varijablama statistički značajno od normalne distribucije, korišten je Kolmogorov – Smirnovljev test. K-S test pokazao je da distribucija rezultata ne odstupa statistički značajno od normalne distribucije ($p > 0.05$). Na *Grafu 11* vidimo kako je ova distribucija simetrična jer su odgovori ravnomjerno raspoređeni. Prikazan je prosjek odgovora na tvrdnje o obilježjima romske kulture u *Tablici 23*. Raspon rezultata na ovoj skali kreće se od 1 do 4.5 u odnosu na teoretski raspon (od 1 do 5). Standardna devijacija na ovoj skali iznosi 0.73. S obzirom da su odgovori ravnomjerno raspoređeni, kao mjeru prosjeka računali smo aritmetičku sredinu koja na ovoj skali iznosi 2.44. Prema dobivenim podacima i ravnomjerno raspoređenim rezultatima, možemo zaključiti kako je poznavanje romske kulture stručnjaka prosječno.

Tablica 23 - Prikaz prosjeka odgovora na Skali poznavanja obilježja romske kulture (N=76)

	M	SD	Min	Max
Prosjek	2.44	0.73	1	4.5

M – aritmetička sredina; SD – standardna devijacija; Min – najmanji rezultat; Max – najveći rezultat

Graf 11- Grafički prikaz prosjeka odgovora na *Skali poznavanja obilježja romske kulture* (N=76)

Rezultati na *Skali poznavanja obilježja romske kulture* ukazuju kako su osrednje upoznati s elementima romske kulture. Gotovo 88% ispitanika ne razumije i ne govori romskim jezikom. Ono što ukazuje na probleme je činjenica da 51,3% ispitanika tijekom svog obrazovanja ili stručnog usavršavanja nisu imali priliku učiti o romskoj kulturi.

5. Zaključak

Odgoj i obrazovanje Roma pitanje je koje je u centru pozornosti mnogih stručnih i znanstvenih rasprava jer se upravo u tome vidi ključ rješavanja problematike Roma koja ih prati već dugi niz godina (marginalizacija, socijalno isključivanje, stereotipi..) (Bedeković, 2015). S obzirom na velik broj Roma u školama diljem Podravine, ovaj rad se fokusirao na stručnjake koji rade s učenicima Romima u osnovnim školama i posebnim ustanovama za djecu s teškoćama u razvoju na spomenutom području. Cilj ovog rada bio je istražiti kvalitetu podrške koju stručnjaci pružaju učenicima Romima u ustanovi u kojoj rade te se željelo uvidjeti kakav je značaj predškolskog odgoja za učenike Rome iz perspektive stručnjaka. Dobiveni rezultati ukazali su kako je predškolski odgoj neophodan za djecu Rome kroz više aspekata, primjerice važnosti što ranijeg

učenja hrvatskog jezika, druženja s djecom većinskog stanovništva, ostvarivanja boljeg akademski uspjeh u školi i sl. Sve ispitane sastavnice kvalitete podrške koju učenici Romi primaju, ukazuju na to da u svim područjima ima jako puno mjesta za napredak, a pogotovo u području podrške koju učenici Romi primaju od svojih roditelja. U ovom radu prikazano je kako stručnjaci smatraju da učenici imaju iznimno slabu podršku od svojih roditelja te su pokazali time i nezadovoljstvo. Upravo suradnju s roditeljima, stručnjaci vide kao najveću prepreku u radu s učenicima Romima. Većina ispitanika nije zadovoljna sa suradnjom s roditeljima, ali su zato u visokom postotku spremni uložiti više truda kako bi doprinijeli što boljoj suradnji s roditeljima učenika Roma. Upravo je takav stav stručnjaka jedan od pokazatelja njihovih interkulturalnih kompetencija. Ono na što bi se u budućnosti više trebali fokusirati je poznavanje obilježja romske kulture. Nedopustivo je da više od 50% ispitanika nikad nije imala priliku učiti o romskoj kulturi tijekom svog obrazovanja ili stručnog usavršavanja.

Ograničenje ovog istraživanja je mali uzorak ispitanika te se sukladno tome rezultati ne mogu generalizirati na cijelu populaciju. U budućnosti je potrebno provesti veće istraživanje s većim uzorkom ispitanika. Dobiveni podaci u ovom radu mogu poslužiti kao poticaj za takva veća istraživanja u cilju izjednačavanja jednakih mogućnosti za učenike Rome, kako u obrazovanju, tako i u svim drugim aspektima života.

Popis literature:

1. Agejev, L. (2020). *Suradnja stručnjaka i roditelja djece romske populacije u Međimurskoj županiji. (Magistarski rad)*. Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.
2. Babić, D. (2004). Stigmatizacija i identitet Roma – pogled »izvana«: slučaj učenika Roma u naselju Kozari Bok. *Migracijske i etničke teme*, 20 (4), 315-338.
3. Babić, D. i Škiljan, F. (2019). Romi u Pitomači: između etnomimikrije i očuvanja romskog identiteta. *Podravina*, 18 (35), 122-137.
4. Bedeković, V. (2015). Interkulturalni pristup odgoju i obrazovanju pripadnika romske manjine. U V. Mlinarević, M. Brust Nemet, J. Bushati (Ur), *Obrazovanje za interkulturalizam- Položaj Roma u odgoju i obrazovanju* (str.15-40). Osijek: Sveučilište J. J. Strossmayera.
5. Brust Nemet, M, Mlinarević V. (2015). Mogućnost razvijanja kompetencija učitelja za rad s romskom djecom. U V. Mlinarević, M. Brust Nemet, J. Bushati (Ur), *Obrazovanje za interkulturalizam- Položaj Roma u odgoju i obrazovanju* (str. 117-139). Osijek: Sveučilište J. J. Strossmayera.
6. Brust Nemet, M., Kostić, D. (2015). Povezanost tradicije romskih obitelji s uključivanjem u život i rad odgojno-obrazovnih ustanova. U V. Mlinarević, M. Brust Nemet, J. Bushati (Ur), *Obrazovanje za interkulturalizam- Položaj Roma u odgoju i obrazovanju* (str. 197-213). Osijek: Sveučilište J. J. Strossmayera.
7. Chen, G. M., Starosta, W. J. (1996). Intercultural communication competence: A synthesis. *Annals of the International Communication Association*, 19 (1), 353-383
8. Christenson, S.L., Sheridan, S.M. (2001). *School and families: Creating essential connections for learning*. New York: The Guilford Press.
9. Čičak, R. (1987). Rajko Đurić, Seobe Roma – krugovi pakla i venac sreće. *Migracijske i etničke teme*, 3 (2), 233-237.

10. Drandić, D. (2016). Intercultural Sensitivity of Teachers. *Croatian Journal of Education*, 18(3), 837-857.
11. Goričanec, E. (2019). *Integracija Roma u redovni odgojno-obrazovni sustav u Međimurskoj županiji. (Magistarski rad)*. Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet, Odsjek za učiteljske studije, Čakovec.
12. Gornik, J., Lapat, G., (2017). (Ne)uspjeh učenika Roma i Hrvata u mješovitim razrednim odjelima. *Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru*, (11), 187-199.
13. Guštin, D. (2016). Uključivanje Roma u program predškole - iskustvo Dječjeg vrtića Rijeka. *Epoha zdravlja*, 9 (1), 10-11.
14. Habota, L. (2016). *Uloga učitelja u obrazovanju Roma. (Magistarski rad)*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.
15. Harry, B. (1992). *Cultural diversity families and special education system: Communication and empowerment*. New York: Columbia University Press.
16. Hrvatić, N. (1984). Romi na području općine Đurđevac. *Podravski zbornik*, (10), 159-167.
17. Hrvatić, N. (1996). Romi u interkulturalnom okružju. *Društvena istraživanja*, 5 (5-6 (25-26)), 913-933.
18. Hrvatić, N., (2000). Odgoj i izobrazba Roma u Hrvatskoj. *Društvena istraživanja* 9 (2-3 (46-47)), 267 –290.
19. Hrvatić, N. (2005). *Obrazovanje Roma u Hrvatskoj*. U M. Štambuk (Ur), *Kako žive hrvatski Romi=How do Croatian Roma live* (str. 179-200). Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.
20. Hrvatić, N. i Piršl, E. (2005). Kurikulum pedagoške izobrazbe i interkulturalne kompetencije učitelja. *Pedagogijska istraživanja*, 2 (2), 251-265.

21. Ivanović, J. (2015). Mogućnosti poboljšanja položaja Roma u odgoju i obrazovanju. U V. Mlinarević, M. Brust Nemet, J. Bushati (Ur), *Obrazovanje za interkulturalizam- Položaj Roma u odgoju i obrazovanju* (str. 67-76). Osijek: Sveučilište J. J. Strossmayera.
22. Jakić, M. (2012). *Obrazovanje Roma- usporedba Republike Hrvatske s Republikom Slovenijom*. Preuzeto 31.10.2020. iz Ekvilibrijuma: <http://www.pedagogija.hr/ekvilibrij/pdf/obrazovanje-roma-usporedba-republike-hrvatske-s-republikom-slovenijom.pdf>
23. Kupirović, B. (2016). *Kultura i identitet Roma Lovara u Hrvatskoj. (Diplomski rad)*. Filozofski fakultet u Zagrebu, Zagreb.
24. Kurtović, A., Mlinarević, V., Svalina, N. (2015). Stavovi učitelja o Romima u odgoju i obrazovanju. U V. Mlinarević, M. Brust Nemet, J. Bushati (Ur), *Obrazovanje za interkulturalizam- Položaj Roma u odgoju i obrazovanju* (str. 233-252). Osijek: Sveučilište J. J. Strossmayera.
25. Lapat, G., Basta S. (2010). Specifičnosti suradnje s roditeljima romskih učenika. U Jurčević Lozančić, A. (ur.), *Očekivanja, postignuća i perspektive u teoriji i praksi ranog i primarnog odgoja i obrazovanja* (221-231), Zagreb: Učiteljski fakultet
26. Lapat G., Šlezak, H. (2011). The Roma student's perception of the importance of education. *Metodički obzori*, 6 (2011) 1 (11), 81-93.
27. Lapat, G., Šlezak H. (2012). Interkulturalna kompetencija učitelja u školama s romskom djecom. U: K. Posavec, M. Sablić (ur.), *Pedagogija i kultura, Interkulturalna pedagogija: prema novim razvojem znanosti o odgoju* (str. 300-306). Zagreb: Hrvatsko pedagoško društvo.
28. Liégeois, J. (2009). *Romi u Europi*. Zagreb: Ibis grafika.
29. Lončar, M., Glavaš, E., Tonković, A. (2020). Uloga produženoga boravka na uspjeh učenika romske nacionalne manjine. U A. Višnjić-Jevtić, B. Filipan-Žignić, G.Lapat, K. Mikulan (Ur), *Jezik, književnost i obrazovanje-suvremeni koncepti Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa 4. Međimurski filološki i pedagoški dani* (str. 299-314). Čakovec: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

30. Ministarstvo znanosti i obrazovanja (2021). *Odgojno-obrazovni programi za Rome*. Preuzeto: 8.6.2021. s <https://mzo.gov.hr/istaknute-teme/odgoj-i-obrazovanje/obrazovanje-nacionalnih-manjina/odgojno-obrazovni-programi-za-rome/574>
31. Mlinarević, V. i Marušić, K. (2005). Prava djeteta i njihovo oživotvorenje u sustavu predškolskog odgoja i obrazovanja. *Život i škola, li* (14), 29-39.
32. Matasović, J. (1928). Cigani u doba terezijanstva i josefinizma. *Narodna starina*, 8 (17), 200-201.
33. Petric, H. (2007). Što je Podravina. Preuzeto 25.4.2021. iz Hrvatski povijesni portal: <https://povijest.net/sto-je-podravina/>.
34. Porić, P. (2020). *Uloga romskih pomagača u odgoju i obrazovanju učenika Roma (Diplomski rad)*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.
35. Posavec, K. (2000). Sociokulturna obilježja i položaj Roma u Europi – od izгона do integracije. *Društvena istraživanja*, 9 (2-3 (46-47)), 229-250.
36. Program EU za praćenje i zagovaranje (2007). *Ravnopravan pristup Roma kvalitetnom odgoju i obrazovanju*. Budimpešta: Institut Otvoreno društvo.
37. Sikmić, B. (2006). Transborder Ethnic Identity of Banyash Roma in Serbia. Preuzeto 09.11.2020. iz *Trans, Internet-Zeitschrift für Kulturwissenschaften*: https://www.inst.at/trans/16Nr/14_4/sikimic16.htm
38. Šakaja, L, Šlezak H. (2013). The Romani (Gypsies) in the social space of post- socialist countries: The example of Croatia . U H. Pina, F. Martins, C. Ferreira (ur.), *VII Jornadas de Estudio sobre Grandes problemáticas do espaço Europeu* (str. 389-409). Bukurešt: Milena Press.
39. Šikljan, F., Babić, D. (2014). Romi u Podravini i Međimurju i uključenost u hrvatsko društvo: od predrasuda i stigmatizacije do socijalne distance i diskriminacije. *Podravina*, 13 (25), 141-159.
40. Štambuk, M. (2000). Romi u društvenom prostoru Hrvatske. *Društvena istraživanja*, 9 (2-3 (46-47)), 197-210.

41. Štambuk, M. (2005.). Obilježja romskih obitelji - kućanstava. U: M. Štambuk (ur.), *Kako žive hrvatski Romi* (str. 91–110). Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.
42. Tahiri, A. (2021) Komunikacijska strategija Nacionalnog plana za uključivanje Roma, za razdoblje 2021.-2027. Zagreb: Ured za ljudska prava i nacionalne manjine.
43. Tonković, A. (2017). *Uloga predškolskog odgoja u školovanju i integraciji romske djece. (Doktorski rad)*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.
44. Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina (2012). *Nacionalna strategija za uključivanje Roma, razdoblje od 2013. do 2020.* Preuzeto 6.6.2021. s <https://www.zagreb.hr/UserDocsImages/arhiva/Nacionalna%20strategija%20za%20uklju%C4%8Divanje%20Roma%202013-2020.pdf>
45. Vantić-Tanjić, M. (2008). *Istorija, kultura i tradicija Roma*. Tuzla: Bospo.
46. Vojak, D. (2005). Romi u Podravini (1880. - 1941.). *Podravina*, 4 (7), 107-124.